
Politik Psikoloji Dergisi
The Journal of Political Psychology

Arastırma Makalesi

Research Article

**ANA GÖSTEREN OLARAK ALTILI MASA
VE SEÇMENİN PSİKOLOJİSİ**

Barbaros Koçak*

Öz: Bu çalışmada Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) öncülüğünde *Altılı Masa* olarak adlandırılan yeni koalisyonun bir analizi yapılmaya çalışılacaktır ve *Altılı Masanın* asıl misyonunun yeni oluşturulacak sembolik dizgede *Ana Gösteren* görevi üstlendiği gösterilmeye çalışılacaktır. Bu nedenle öncelikle, üzerinde durulan meselenin toplumsal alanda cereyan etmesinden dolayı sosyolojik birer kategori olarak özne ve yapı arasındaki hegemonik ilişkiler açığa çıkarılmaya çalışılacaktır. Daha sonra özne, psikanalitik bir kategori olarak ayrıca incelenerek hegemonik bir formasyonun inşasında oynadığı kritik rol belirtilecektir. Böylelikle *Altılı Masanın* bir araya gelmesinde partilerin kendi aralarındaki stratejileri, pazarlıkları ve diyaloglarından ziyade, seçmen psikolojisinin ve taleplerinin oynadığı etkin rol vurgulanacaktır. Daha sonra Altılı Masanın tüm alanlara yönelik bir 'düzen' talebini karşılamak üzere, siyasetçiler tarafından simgesel düzende nasıl kurgulandığı gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Altılı Masa, Ana Gösteren, Büyük Öteki, CHP, Hegemonya, Seçmen Kimliği*

**THE TABLE OF SIX AS A 'MASTER SIGNIFIER'
AND THE PSYCHOLOGY OF VOTERS**

Abstract: This study aims to examine the new coalition formed under the leadership of The Republican People's Party (CHP) known as the "table of six" by demonstrating that its main purpose is to be the 'main signifier' of the new symbolic order. Considering the subject and its structure are both social entities, it is necessary to reveal the hegemonic relations between them as sociological categories. The subject will then be examined separately as a psychoanalytic category, and its critical role in constructing a hegemonic formation will be discussed. By doing so, the psychology of voters and their demands will be focused on rather than the strategies, bargains, and dialogues among the parties at the

* Ar. Gör. Dr. | Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü | ORCID: 0000-0001-6264-3341

Geliş Tarihi: 07 Haziran 2022
Received: 07 June 2022

Kabul Tarihi: 25 Temmuz 2022
Accepted: 25 July 2022

Bu makaleye atıf için / To cite this article: Koçak, B. (2022). *Ana Gösteren Olarak Altılı Masa ve Seçmenin Psikolojisi*. *Politik Psikoloji Dergisi*, 2(1), 7-38.

“table of six”. Lastly, the “table of six” will be presented as a symbolic order that politicians have constructed to respond to the demand for ‘order’ across all areas.

Key Words: *The Table of Six, Master Signifier, The Other, CHP, Hegemony, The Psychology of Voters*

GİRİŞ

Birbirinden farklı iki ayrı söyleme denk düşen modern ve modern öncesi dönemin kırılma noktasının en açık biçimde temsil alanında meydana geldiği söylenebilir. Modern öncesi dönem toplumsal ve siyasal sistemi Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olan bir kralın bedeni etrafında şekillenmektedir. Bir başka deyişle *Ana Gösteren* (Master Signifier) olarak ‘Kralın bedeni’ toplumsal ve siyasal sembollere anlamını veren bir işlevi üstlenmektedir. Fransız Devrimi kralın bedenini ortadan kaldırarak bu alanı boşaltmış ve toplumsal alandaki mücadelelere yer açmış oldu (Lefort, 1988: 17-19). Bu meşruiyetin kaynağının Tanrısaldan toplumsal olana kayması anlamına gelmektedir. Böylelikle modern dünyada toplumsal ve siyasal sembollere anlamını veren *Ana Gösterenin* Kralda olduğu gibi tanrıyı değil, toplumu temsil etmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Söz konusu durum Avrupa’da toplumsal aktörlerin hem kendi aralarında hem de feodal yapılarla gerçekleştirdikleri bir mücadelenin neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Alexis de Tocqueville (2021: 71-73) Fransız Devrimi’nin gerçekleştiğinde birçok eski kurumsal yapının çoktan tarihe karıştığına, yeni kurum ve söylemlerin zaten egemen hale geldiğini belirtmektedir. Reinhart Koselleck (2012: 87-100) ise bu süreci hazırlayan toplumsal aktörlerin nasıl örgütlendiklerini ve zihinsel yapılarındaki dönüşümün nasıl gerçekleştiğini oldukça ayrıntılı bir biçimde inceler.

Ancak Türkiye bu durumda oldukça farklı bir gelişim seyri izlemektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılı rakiplerinin karşısında gittikçe zayıflaması sonucu meydana gelen ağır yenilgiler ve toprak kayıpları, İmparatorluğun uzun yıllar boyunca diğer dünya devletleri ile ilişkisinde kendini konumlandığı ‘Efendi’ statüsünü ciddi bir biçimde sarstığından, İmparatorluk ailesi bu gidişi durdurmak ve eski statüsünü kazanmak için hızlı bir Batılılaşma sürecinin içerisine girmek zorunda kalmıştır. Ancak bu kendi içinde büyük bir paradoksu meydana getirmektedir. İmparatorluğun bir yandan Batılılaşırken, diğer yandan kendi özne konumunu koruması, bir başka deyişle bir merkeze doğru çekilirken aynı anda merkezi temsil etmesi mümkün değildir. Nitekim İmparatorluk önce 19.yy’da devletin ve devlet aklının yeniden yapılandırıldığı ideolojik bir dönüşüm sürecinden geçti. Bu süreç Cumhuriyetin ilanını beraberinde getirdi. Cumhuriyet ise modern toplumun kurulmasını ve dinamiklerinin yeniden yapılandırılmasını kendisine öncelikli hedef olarak belirlerken, bu hedef doğrultusunda toplumu simgesel boyutta ‘Türk Milleti’ göstereni altında modern ve laik olarak tanımladı.

Bu arada hem toplumsal alanda hem de siyasal alanda farklı güç odaklarının belirgin olmaya başladığı görülmektedir. CHP içinde toprak reformuna karşı çıkan bir grup bölünerek Demokrat Parti'yi kurdular. Çok partili hayata geçilmesi siyasetin hem kendi içinde hem de devlet bürokrasisi ile bir ayrışma yaşamasına neden oldu ve devlet kurumları ile akademi içindeki farklı hizipler görünür olmaya başladı. Ayrıca köylerden kasaba ve şehirlere doğru meydana gelen göçler toplumsal alanda yeni blokların oluşmasını beraberinde getirdi. Böylelikle CHP, bürokrasi, aydınlar ve merkezi oluşturan toplumsal alan arasındaki ittifakın karşısında Demokrat Parti, onu destekleyen daha zayıf bir bürokrasi ve çevrede kümelenen geniş halk kitleleri arasında yeni bir ittifak kuruldu. Sonuç olarak Cumhuriyet rejimi demokratik bir sistemle eklemlendi, ancak toplum, ulus, millet ve halk gibi gösterenlerin neye işaret edeceği, nasıl tanımlanacağı ve kim tarafından temsil edileceği konusundaki anlaşmazlık Türkiye'nin genellikle zor, nadiren de rızaya dayalı olarak aşılacak olan büyük hegemonik krizlere savrulmasına yol açtı. Bu açıdan Türk siyasal hayatının temel dinamiğini altta yatan bu hegemonik krizlerin oluşturduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bu nedenle Türkiye tarihi içinde herhangi bir olguyu açıklamak önce temellerindeki hegemonik krizlerin ve mücadelelerin anlaşılması ile mümkün olabilir. Ancak hegemonik ilişkilerin ve mücadelelerin oldukça muğlak bir zeminde gerçekleştiğini de unutmamak lazım. Tam manası ile hegemonik bir hareket dört temel iktidar alanının hem kendi içlerinde hem de aralarında oluşmuş organik bir ittifakının sonucu olarak gerçekleştiği söylenebilir. Bu alanlar askeri-bürokratik alan, siyasal-toplumsal alan, ideolojik ve ekonomik alandır. Türkiye'de bu dört alanın hem birbiri ile hem de kendi içlerinde güçlü bir yoğunlaşma içine girdiğini söylemek oldukça zordur. Genellikle asker-sivil bürokrasi alanında ve ekonomik alanda yapılan ittifaklar iktidarın merkezini teşkil ederken bazı dönemlerde bu ittifakı entelektüellerin veya siyasilerin desteklediği görülmektedir. Ancak bu durum sadece alanlar içinde ve arasındaki kısmi ve geçici uzlaşmalar olmanın ötesine geçememiştir.

Temsil makamının meşruiyetinin toplumsal alandan kaynaklanması bu dönemin ayırt edici özelliğidir. Bu nedenle toplumsal alandan rıza devşiremeyen bir güç hegemon olarak kabul edilemez. Bu anlamda her iktidar hegemonik olmak zorunda değildir. 'Düzen' ve 'istikrar'ın en önemli toplumsal talep haline geldiği dönemlerde toplumun temsil görevi üstlenen siyasilerin toplumsal alandan rıza devşirmesi ekonomik, bürokratik ve ideolojik alanlarla belli bir ittifakı kurabilme kabiliyeti ile gerçekleşir. Askeri darbeler genellikle bu ittifakların kurulamadığı veya kurulma zeminin ortadan kalktığı dönemlerde meydana gelmiştir. Bu nedenle darbecilerin kendilerine tüm alanları yeniden düzenleyici bir rol biçtikleri ve kendilerini bu şekilde meşrulaştırdıkları görülmektedir. Toplumsal alanın yeniden kurgulanması ve tanımlanması da bu rolün önemli bir sonucudur. Bu dönemlerde alanlarda yapılacak olan düzenlemeler sonucunda meydana gelen yeni ittifak ve ittifak zemini halk, millet, devlet, özgürlük, adalet, demokrasi vb.

gösterenlerin kimliğini belirlemiştir. Bu nedenle siyasetçiler ve bürokratlar genellikle toplumsal fay hatlarının mimarları olarak kabul edilirler ve kendilerine bu anlamda bazı olağanüstü roller biçilir.

Ancak günümüzde popülist hegemonik hareketlerin artan gücüyle birlikte, bahsedilen durum artık madalyonun sadece bir yüzüne işaret etmektedir. Popülizmin hegemonik bir harekete dönüşmesi için kalkış noktası olarak toplumsal alana içkin olarak işleyen politik mantığı seçmesi ve söylemlerini tüm alanları kapsayacak şekilde genişletmesi gerekmektedir. Anlaşılacağı gibi bu ancak yeni bir *Ana Gösteren* tarafından yüzergezer gösterenlerin yeniden anlamlandırılması, sabitlenmesi, mitsel bir boyuta taşınması ve toplumsal bir fantezi ile desteklenmesi ile mümkün olmaktadır.

Toplumsal alanda işleyen politik mantığın incelenmesinde en somut örneklerden birisi olarak, yakın dönem Türk siyasal hayatında popülist bir hareket olan AK Parti'nin iktidara yükselişi gösterilebilir. AK Parti'nin 2002 yılında iktidara gelmesinde ve uzun yıllar iktidarda kalmasında toplumsal alanın bir yanda bürokrasi, siyasiler ve ekonomik elitler, diğer yanda ise halk arasında bölünmenin derinleşmesi, yani 1990'lı yıllarda devam eden hegemonik krizin neden olduğu söylenebilir. AK Partinin başarısı ise söylemlerini ve stratejilerini politik mantığın yol açtığı toplumsal fay hatları üzerinden hareketle oluşturmasında ve diğer iktidar alanlarına doğru genişletebilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan, asker ve sivil bürokrasinin iktidar alanına karşı ekonomik alanda hem elitler ile hem de küçük sermaye ile bir ittifak geliştirirken, ideolojik alanda liberallerin ve bazı sol aydınların desteğini kazanabilmiştir. Bu desteği kazanmasında en önemli etkenin 'adalet', 'hukukun üstünlüğü', 'demokrasi', 'insan hakları', 'kalkınma' ve 'millet egemenliği' gibi popüler kavramları farklı tikel öge ve talepleri temsil edecek şekilde kendi söylemine eklemleyebilmesi olduğu gerçeği yatmaktadır.

Ancak bu durum iki nedenden dolayı kesintiye uğramıştır. İlk olarak önce Gezi Protestoları ve sonrasında çözüm sürecinin sona ermesiyle birlikte toplumsal alanda yeni bir fay hattı oluşmuş ve başta CHP olmak üzere muhalefet bu yeni oluşan fay hattı üzerinden yeni bir siyaset dili geliştirmeye başlamıştır. Böylece AK Parti hegemonyasının genişlemesi durmakla beraber, ideolojik, ekonomik ve toplumsal alanda bir çözülme gerçekleşmiştir. İkinci neden ise AK Parti'nin Recep Tayyip Erdoğan'ın 2014 yılında cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte, 2002 de söylemini oluşturduğu fay hatlarının ötesine yani merkeze geçmiş olmasıdır. Bu anlamda eski toplumsal antagonizmalar anlamını kaybederken Gezi protestoları ile oluşan yeni fay hattı yeniden kurucu bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Hem toplumsal alandaki eski sınırların muğlaklaşması hem de yeni oluşmaya başlayan toplumsal fay hatları, 7 Haziran 2015 seçimlerinde AK Parti hegemonyasının gücünü kaybetmesine neden olmuştur. AK Parti'nin 1 Kasım 2015 seçimlerine giderken söylem ve stratejilerindeki dikkat çeken kırılma, stratejisini karşılanmayan taleplerden ziyade karşılanan taleplere yönelik

geliştirmesi, bu nedenden güvenlik kaygılarını ön plana çıkaran bir dil kullanmaya başlaması, bu iddianın en önemli gerekçelerinden birisidir.

Bu açıdan Gezi Protestolarıyla birlikte meydana gelen toplumsal ihtilaf toplumsal alanda işleyen politik mantığın bir diğer örneğini oluşturmaktadır. Gezi Protestolarının hegemonik özelliği toplumsal alanda farklı tikeller arasında eklenme sonucu ortaya çıkmasından, böylelikle yeni bir alternatif toplumsal tahayyülün çekirdeğini meydana getirmesinden kaynaklanmaktadır. Gezi Protestoları toplumsal alanda yeni bir fay hattı bir kırılma gerçekleştirmiştir ki bu yeni siyasal sınır başta CHP ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) tarafından daha sonraları İYİ Parti, Adalet ve Gelecek Partisi gibi muhalif siyasiler tarafından sahiplenilecektir. Bu açıdan tıpkı 28 Şubat'ın AK Parti hareketinde olduğu gibi, Gezi Protestolarının da alternatif bir hegemonik iktidarın kurucu mitini oluşturacağı görülmektedir. Nitekim İYİ Parti Meral Akşener Gezi Protestolarını çok güçlü bir şekilde savunması, bir anlamda Hareket Ordusunun İstanbul'a gelişi ile tarihsel bir perspektif kazandırarak Cumhuriyetin Kuruluşuna giden yolla ilişkilendirmesi, Gezi Protestolarının atfedilen kurucu rolü açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Nitekim o dönemde Gezi Protestolarını dava eden Gelecek Partisi lideri Ahmet Davutoğlu ve Deva Partisi lideri Ali Babacan'ın Gezi Davasından çekilmeleri, yeni bir politik dilin artık Geziye rağmen kurulamayacağı göstermektedir.

11

Aynı şekilde Kemal Kılıçdaroğlu CHP'nin 2010'lu yıllardan itibaren geliştirdiği 'Yeni CHP' söylemini Gezi Protestoları ile toplumsal alanda oluşan yeni antagonizmaların temelinde şekillendirmektedir. İlaveten CHP'nin çözüm sürecinin sona ermesinin akabinde HDP ile yakınlaşması, daha sonrasında ise İYİ Parti ve Saadet Partisi ile ittifak geliştirmesi toplumsal temelli ihtilaflar üzerinde kurulu popülist bir söylem oluşturma çabasının somut örnekleridir. Böylelikle adalet ve demokrasi gibi kavramları ön plana çıkaran yeni söylemi ile CHP, siyasal sınırları 'demokratik güçler' göstereni altındaki muhalefet ile 'otokratik iktidar'ın karşı karşıya geldiği yeni bir hatta taşımayı başarmıştır. Toplumsal alanda dolaşıma giren bu yeni söylem, Mart 2019 yerel seçimlerinde başta İstanbul olmak üzere Ankara, Antalya, Adana ve Mersin gibi Büyükşehir Belediyelerinin kazanılması ile sonuçlanmıştır. Böylelikle AK Parti iktidar olmakla birlikte, toplumun normal olma konumunu, yani hegemonyasını kaybetmiştir.

Ancak yukarıda kısaca özetlenmeye çalışılan bu süreç çift yönlü olarak işlemektedir. Birinci aşama, toplumsal antagonizmaların oluşması ki bu işleyen bir politik mantığın doğal sonucu olmakla birlikte bütün demokratik toplumların kuruluşunun da zorunlu koşuludur. Toplum herhangi bir içsel ihtilafa düşmeden demokratik bir nitelik kazanamaz ve totaliter bir görünüm arz eder. İkinci aşama ise ancak birincinin sonucu olarak, meydana gelen ihtilafın simgesel alanda temsil edilmesidir. Siyaset bu anlamda sadece farklı tikel unsurlardan ve taleplerden oluşan toplumsal alanı anlamlı bir bütünlük haline getirecek olan dili ve

sembolleri geliştirebilir. Aslında günümüzde demokratik siyasetin üstlendiği görevin tam da bu olduğunu iddia etmek yanlış olmaz. Bu nedenle siyasi liderlerin en büyük akıl hocaları önce anket yöneticileri, en büyük yol gösterenleri anket sonuçları ve en yakın dostları siyasal iletişim uzmanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu nedenle Millet İttifakı adı altında muhalefetin toplumsal alana yönelik siyasal müdahaleleri 2019 Yerel Seçimlerinde başarı kazanmasını beraberinde getirmiştir. Ancak aynı başarının gelecek Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde sergilenmesi farklı stratejileri ve söylemleri zorunlu kılmaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanlığı makamı bir anlamda sadece toplumsal-siyasal bir ittifaktan ziyade devlet, ekonomi ve ideolojik alanlarda belli ittifak zeminin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu nedenle, başta CHP ve İYİ Parti olmak üzere Saadet Partisi, Gelecek Partisi, Deva Partisi ve Demokrat Partiden oluşan *Altılı Masanın* hem yukarıda özetlenen tarihsel arka plan eşliğinde hem de siyasal alanda kendisine atfedilen konum üzerinden ele alınması önemlidir. Böylelikle hem gelecek Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine hem de seçim sonrasına yönelik geliştirilmeye çalışılan hegemonik bir söylemin *Ana Göstereni* olduğu görülecektir. Ancak *Altılı Masanın* toplumsal alanda yatan daha karmaşık bir durumun sonucu olduğu unutulmamalıdır. Toplumsal alanın birbirine uzak ve farklı aktörlerinden oluşan bu partilerin nasıl bir araya geldiğinin ve daha önemlisi nasıl bir arada kaldığının cevabını bulmak için, toplumsal alandaki fay hatlarına, bu hatların oluşumuna ve seçmen psikolojisi ile olan ilişkisini mercek altına almak gerekmektedir.

I. TOPLUM VE TOPLUMSAL ALAN

Toplumsal ve siyasal alanda ister güncel ister geçmişte gerçekleşen olguları anlamak ve açıklamak oldukça çetrefilli bir iştir. Bunun en önemli nedenlerden birisinin, toplumsal ve siyasal alanda herhangi bir olgu ele alınırken yapıların mı? Yoksa bireylerin mi? Yoksa altta yatan temel dinamiklerin mi? Merkeze alınacağı konusudur. Ayrıca öznelere ve yapıların kimler ya da neler olduğu, nasıl oluştuğu ve aralarındaki ilişkisellik konuyu daha muğlak ve karmaşık bir hale getirmektedir. Tüm bunlara ilaveten meselenin toplumdan topluma farklılık gösterdiği ayrı bir tartışma konusudur.

Bu anlamda dikkat çekilmesi gereken en önemli husus hızlı değişim ve dönüşüm sürecinden geçen toplumların meseleyi iyice içinden çıkılmaz bir hale sokmasıdır. Zaten toplumu kapalı ve kendi içinde nesnel bir bütünlük olarak kabul ettiğinde bile sorunların üstesinden gelemeyen teorik yaklaşımlar, hızlı değişen ve dönüşen toplumlarda daha da büyük güçlülere neden olmaktadır. Türk siyasal hayatının

son iki asırlık dönemi göz önünde bulundurulduğunda, özellikle monarşiden meşrutiyete ve Cumhuriyete geçişle birlikte meydana gelen rejim değişiklikleri, Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bazı sistem değişiklikleri ile birleştiğinde ortaya sürekli değişen yapılar ve aktörler sorununu çıkarmaktadır¹. Tüm bu rejim değişiklikleri ve rejim içi sistem değişiklikleri, toplumsal ve siyasal alandaki aktörlerin ve yapıların çeşitlenmesi, kimi zaman bazılarının ortadan kalkması ile ama en önemlisi kendi aralarındaki güç dengelerinin sürekli olarak değişmesi ile sonuçlanmıştır.

Bu nedenle yazının başında belirtildiği gibi modern devletlerde ‘halkın/milletin’ üstlendiği *Ana Gösteren* rolü doğal olarak sosyolojik bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Türkiye’deki siyasal olguları ele alırken hem yapısal-işlevselci teorilerin hem de öznel deneyimleri ve özneler arası etkileşimleri merkeze alan fenomenolojik ve sembolik etkileşimci yaklaşımların haklı yanlarının göz ardı edilmemesi gerekir. Bu nedenle toplumsal ve siyasal olguları ele alırken özne ve yapı arasındaki ilişkileri karşılıklı olarak birbirlerini belirleyen ve dönüştüren bir ‘oluş’ mantığı içerisinde ele almak en geçerli yol olarak görülmelidir. Bu açıdan ne sabit bir öznenen ne de sabit bir yapıdan söz edilemeyeceğinden, bu kavramlar ile ne kastedildiğinin, nasıl ortaya çıktıklarının ve nasıl kurulup bozukluklarının ortaya konulması eklektik bir teoriyi gerektirmektedir.

Bu açıdan önce toplum kavramını ele almak önemlidir. Toplumun ne olduğu hakkında, neden ve nasıl bir araya geldiğini ve daha önemlisi nasıl bir arada kaldığını açıklayan geniş bir literatürden söz edilebilir. Genel olarak yapısalci teorilerin temel iddiası toplumsal ve siyasal olguların bireylerden yola çıkarak açıklanamayacağıdır. Çünkü toplumsal alanda meydana gelen gelişmelerin altta yatan bazı temel dinamiklerin sonucu olduğu düşünülür. Bilim adamının görevi ise bu dinamikleri ortaya çıkarmak ve açıklamaktır. Örneğin Karl Marx toplumu dört ana kategoriye ayırarak ele alır. Bu kategorilerden altta yatan ikisi üretim araçları ve üretim ilişkileri, üstteki devlet, hukuk, aile gibi kurumları ve din, bilim ve ideoloji gibi inançlardan oluşan yapıları belirler. Bu üst yapılar, üretim ilişkilerinde var olan başat çelişkileri perdeleyip belli bir süreliğine toplumsal hayatın düzenliliğini sağlasa da tarihin temelinde yatan asıl dinamik alt yapılardaki çatışmalar olduğundan, bu düzenlilik belli bir noktada kesintiye uğrayacaktır. Bu kırılmada rol oynayacak esas aktör ise tarihin ereğinin taşıyıcısı olan kolektif bir özne yani sınıf gibi gözükmektedir. Ancak daha derin düşünüldüğünde sınıfın etken bir özne olmaktan ziyade tarihsel diyalektik içerisinde amacını ve işlevini yerine getiren edilgen bir özne olduğu görülecektir.

Öte yandan Max Weber, Marx’ın aksine, üstyapı kurumlarının özerkliğini vurgulayarak üstyapı kurumlarının alt yapıyı belirlediğini belirtir. Özellikle *Kapitalizm ve Protestan Ahlakı* adlı çalışmasında kapitalizmin gelişmesinde

¹ Uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler, aktörler de diğer nedenler arasındadır.

Protestan ahlakının oynadığı role dikkat çekmekle birlikte, anlamın toplumun kuruluşunda oynadığı etkin role dikkat çeker. Bu açıdan Weber bir toplumda ideoloji ve dini toplumsal düzenin ve iktidarın asıl kurucu ögesi olarak kabul etmekle beraber, sosyolojinin yapılardan ziyade toplumsal eylemlerin arkasında yatan anlama odaklanması gerektiğini savunmuştur. Bu açıdan oldukça önemlidir.

Emile Durkheim ise topluma ontolojik bir kimlik atfeder. Durkheim toplumu içerisindeki tüm birimlerin birbiri ile işlevsel bir ilişki içerisinde olduğu tek ve anlamlı bir bütün olarak ele alır. Bu açıdan toplumu bir arada tutan en önemli ilke dayanışmadır. Bu dayanışmayı mümkün kılan ise kolektif bilinçtir. Toplum içinde zamanla oluşan kolektif bilinç toplumsal alandaki bütün pratiklerin temelinde yatmakla beraber, herhangi bir öznel bilincin yokluğunun da delilidir. Bu açıdan, intihar gibi bireysel görülen eylemin bile arkasındaki toplumsal nedenlere dikkat çeken Durkheim, sosyolojiyi psikolojiden bağımsız bir bilim olarak organize etmeye çalışmaktadır (Zencirkıran, 2015: 33-36).

1950'li yıllarda alanda etkisini gösteren yapısal-işlevselci model ise toplumu canlı bir organizma ve bireyin hayatta kalmasının asli unsuru olarak ele almakla beraber, belli ihtiyaçların karşılandığı alt sistemlere ayırır. Bu sistemlerin her biri birbiri ile organik bir bütünlük içindedir. Adaptasyon ihtiyacı ekonomik sistemle, amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirme ihtiyacı siyasal sistemle, sosyal düzenin sağlanması hukuksal ve geleneksel normlar sistemiyle ve sistemin devamlılığının korunması ihtiyacı sosyalleşme yani toplumsal bütünleşme sayesinde karşılanır (Layder, 2010: 24). Yapısal-işlevselci yaklaşımda özneler sadece toplumsal rol konumlarını işgal etmekle beraber, toplumsal alandaki çatışmalar sadece arızı bir durum olarak görülür.

Şimdiye kadar ele alınan yapısalci teorilerden farklı olarak, bireye aktif ve yaratıcı bir rol vermesi ve bu yolla özne-yapı düalizmini aşmaya çalışan bir yaklaşım olan sembolik etkileşimcilik ise hem yapısal-işlevselci ekole hem de Marksizm'e karşı toplumun mikro boyutlarını, bireylerin günlük yaşantılarını ve dünyasını merkeze alır. Böylelikle bireylerin kendi aralarındaki sembolik iletişimlerini yoluyla düzeni ve anlamı nasıl inşa ettiklerini açıklamaya çalışır (Slattery, 2007: 333-334). Sembolik etkileşimciler yaratıcı bireyin önemini vurgularken onun toplumun ayrılmaz bir parçası olduğunu, bireyden bağımsız toplumun olamayacağı gibi toplumdaki bağımsız bireyinde mümkün olmadığını vurgulamaktan geri kalmazlar. Ancak sembolik etkileşimciler bireyin rasyonel taraflarını ön plana çıkarırlar ve duygusal irrasyonel yanlarını göz ardı etmeleri bakımından eleştirilirler (Layder, 2010: 87-96).

Fenomenolojik sosyologlar ise sembolik etkileşimciliği radikalleştirmişlerdir. Fenomenolojik sosyoloji toplumsal alanın bireye nasıl görüldüğünü merkeze alır ve diğer tüm kavramların sosyologların yapay ürünleri olduğunu savunur (Layder, 2010: 104). Dahası toplumsal gerçeklik yapılardan kaynaklı bir durum olmaktan

ziyade, bireylerin içerisinde buldukları ortamla yakından ilişkili olarak zihinsel bir durumdur. Bu nedenle kurallarda olduğu gibi anlamında kaynağı kullanıldıkları bağlamla yakından ilişkilidir (Layder, 2010: 114-115).

Yukarıda kısa bir şekilde özeti sunulmaya çalışan modern toplum teorilerinin, hepsinin haklı yanları olmakla birlikte, cevap vermekte zorluk çektikleri sorular olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebinin kadim bir çelişkiye dayandığı belirtilebilir. Bu çelişki değişim içinde düzenlilik, ya da düzen içerisinde değişim olgusunun kendi iç çelişkisine dayanmaktadır. Modern öncesi dönemde filozoflar bu çelişkiyi kurtulmanın ya da onu açıklamanın üç farklı yolunu formüle etmişlerdir. Bu üç yolun birincisi ya Parmenides gibi değişimin ya da Herakleitos gibi düzenin varlığını reddetmektir. İkinci yol ise Platon'un yaptığı gibi bu iki olguyu iki ayrı dünyaya havale ederek çözmektir. Sonuncusu ise Aristoteles gibi bu iki olguyu belli bir telos eşliğinde birleştirerek açıklamaktır. Bu üç sistemden en makul olanın sonuncusu olduğu söylenebilir. Özellikle Aristoteles'in her iki olguyu düzeni ve değişimi birleştirmeye çalışması önemli olmakla birlikte, düzenin mantığını belli bir amaca indirgemesi ve telosun tüm teoriye yedirilmesi, teorinin en büyük handikabı olarak ortaya çıkmaktadır.

Aristoteles'in varlığın doğasına yaptığı vurguda temellenen telos, toplum ve insan doğasının anlaşılmasında, işleyişinde ve dönüşümünde temel nedene işaret etmektedir. Ancak bu her aşamanın kendinden sonraki aşamanın nedeni olduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine her aşama kendinden önceki aşamanın nedeni olmakla birlikte, son aşama ise tüm aşamaların nedenini teşkil etmektedir. Modern düşüncede ise bu bakış açısının tersine çevrildiği, nedenlerin sonuçlardan önce geldiği kabul edilmekle birlikte, nedenler kanunlar olarak kabul edilmiş, bu kanunların neler olduğunun açıklandığı takdirde toplum ve insana ilişkin soruların açıklıkla cevaplanabileceği düşünülmüştür.

Söz konusu modern teorilerde nedenlerin ya toplum düzenindeki ya da insan zihnindeki yapılara indirgenildiği görülmektedir. Ancak bu yapıların kurulumundaki olumsuzluk ve hegemonik ilişkiler bir anlamda gözden kaçırılmıştır. Bu nedenle hem insan zihninde hem de toplumda bulunan yapıların temellerindeki güç ilişkilerine ve olumsuzluğa dikkat çeken yeni teoriler geliştirilmiştir. Bu yeni perspektifler modern teoriler ile hem bir devamlılığı hem de bir kopuşu beraberinde getirmesi bakımından önemlidir. Toplum ve birey, yapı-fail ve makro-mikro çelişkilerine getirdikleri bakış açıları ile sosyal teoriye önemli katkılar sunmuşlardır.

Öncelikle Michael Mann (2012: 23), toplumun üniter ve nesnel bir yapı olmadığını, toplum içinde ne Talcott Parsons'un alt sistemlerinden ne Marksist teorideki toplumsal yapılardan ne de Yeni Weberci teorideki boyutlardan söz edilebileceğini vurgulaması bakımından önemlidir. Bu nedenle toplumsal ilişkiler son kertede ne maddi üretim biçimlerine ne kültüre ne de herhangi bir normatif sisteme indirgenemezler. Sosyolojide sistem teorisi, Marksizm, yapısalcılık,

yapısal-işlevselcilik gibi birçok yaklaşım toplumu şüphesiz bir biçimde üniter bir bütün olarak algıladığından herhangi bir sistem ve düzeylerden birisine indirgemekte bir sakınca görmemektedirler. Hâlbuki toplumları anlamak için onu birden fazla çakışan ve kesişen iktidar ağı olarak kavramak gerekir (Mann, 2012: 1-3, 11-12). Mann, toplumun ne olduğu ile ilgili en iyi anlatımın iktidara kaynaklık eden ideoloji, ekonomik, askeri ve siyasi ilişkilerin karşılıklı bir okuması üzerinden yapılabileceğini düşünür. Toplum bu iktidar kaynaklarının en az ikisinin birbiri ile kesişmesinden oluşmaktadır ve bu kaynaklar aynı zamanda insanların hedeflerine ulaşmasında bir araç görevi görmektedir.

Mann'ın toplum teorisinin en önemli katkılarından birisi toplumu birbiri ile örtüşen iktidar ağlarından ibaret görmesidir. Bu açıdan herhangi birisi toplumla şu veya bu merkezi iktidar kaynağı üzerinden değil, farklı alanlarda en yakın çevresi ile girmiş olduğu ilişkiler itibarıyla bağlantı kurmaktadır. Yani toplumu boydan boya kesen bir doğru üzerinden hareket edilecek olursa, başlangıç noktası ile bitiş noktasında -Mann için toplumun bir başlangıç ya da sonu yoktur ama burada en azından ulus devlet içerisinde sınırlar koyulacak olunursa- birbirinden farklı iki toplumla karşılaşılabilir. Bu iki noktanın birbirine bağlanmasının nedeni toplumun makro ölçekte değil, mikro ölçekte iktidar ağları tarafından örülmüş olmasıdır. Mann (2012: 28) kendi değişimiyle:

“İnsanlar üniter toplumlar yaratmazlar, fakat kesişen çeşitli toplumsal etkileşim ağları yaratırlar. Verili herhangi bir toplumsal uzamda, bu ağların önemlileri dört adet iktidar kaynağı etrafında görece istikrarlı bir biçimde ortaya çıkar. Fakat görünenin altında, insanlar amaçlarına ulaşmak için tüneller açıp ilerlerler, bu sayede yeni ağlar oluştururlar, eski ağları genişletirler ve bizim görüş açımızda en açık hali ile başlıca iktidar ağlarının bir ya da daha fazlasını içeren rakip konfigürasyonlar belirler.”

Mann'ın çakışan iktidar ilişkileri üzerinden kavramsallaştırdığı ağ toplumu oldukça önemli olmakla birlikte, hem ağ içi iktidar ilişkilerinin makro ve mikro düzeyde nasıl işlediği bakımından biraz zenginleştirilmesi hem de somuta indirgenmesi gerekmektedir. Bu nedenle topluma ontolojik olarak ilişkisellik temelinde yaklaşan bir diğer önemli sosyolog, Pierre Bourdieu'nün *habitus* ve *alan* kavramları konunun aydınlatılması açısından önemlidir. Bourdieu'nün en büyük başarısı Marx, Weber ve Durkheim arasında yaptığı 'diyalektik eklektizm' ile üç yaklaşımın sentezini oluşturmasıdır (Swartz, 2018: 63). Bu açıdan Bourdieu, Marx ve Louis Althusser'den ödünç aldığı alt yapı ve üst yapı ilişkisini belli noktalarda eklemlenen iki farklı yapı olarak görmek yerine, bu iki yapının birbiri ile bütünleşik olduğunu, bu bütünleşik yapıların belli oranda homojen olan ve “çeşitli maddi kaynakların üretildiği, dolaşıma girdiği ve tüketildiği görece birbirinden özerk alanları meydana getirerek toplumsal formasyonu oluşturduğunu” vurgular (Swartz, 2018: 63). Öte yandan Bourdieu Weber'in karizmatik otorite fikrini genişleterek simgesel sermaye adıyla tüm alanların meşruiyetinin temelini yerleştirir (Swartz, 2018: 67). Son olarak, Bourdieu

Durkheim'in toplumsal bütünleşmenin bir aracı olarak kavramsallaştırdığı 'kutsal'ı simgesel iktidar ile ilişkilendirerek alanlarda sadece meşruiyet ve rızanın devşirilmesinin değil, aynı zamanda tahakkümün kurulmasının da bir aracı olduğunu belirtir (Swartz, 2018: 67-73).

Bourdieu toplumu tözcü yaklaşımlar üzerinden ele almayı kabul etmez. Bu nedenle hem birbiriyle ilişkilerinden hem de kendi içlerindeki diyalektik ilişkiden meydana gelen ve birçok toplumsal katmandan müteşekkil bir toplum sunar. Bu katmanların nesnel birer yapı arz ettiğini belirten Bourdieu, bir yandan simgesel etkileşimcilik ve fenomenoloji gibi yaklaşımların bu yapıları öznel arası ilişkilerin dolaysız sonucu olarak ele almalarına itiraz ederken, öte yandan bu aktörlerin pratiklerini makro yapıların basit birer yansıması olarak gören yapısalcı yaklaşımları eleştirir (Swartz, 2018: 205-207). Yapısal-inşacı bir yaklaşım benimseyen Bourdieu bu süreci *habitus*, *sermaye* ve *alan* olmak üzere üç temel kavram üzerinden açıklamaya çalışır.

Öncelikle *habitus* içine doğulan toplum yapılarının bilinç yapılarını şekillendirmesine işaret etmektedir. Bu açıdan *habitus* 'pratiklerin düzenliliğinin, birliğinin ve sistemliliğinin' nedeni olarak herhangi bir toplumsal ağa katılmanın zorunlu koşuludur. 'Kültürel bilinçdışı' ve 'zihinsel alışkanlıklar' gibi ifadelerle işaret edilen *habitus* bu yönüyle doğuştan gelen bir özellik değil içinde doğulan sosyal çevrenin temellendiği 'yapılanmış bir yapıdır'. Bu açıdan *habitus* söylemsel veya bilinçli bir bilgi türü olmaktan ziyade, bilinçdışı olarak oluşan hayata dair pratik bir bilgi türüdür (Swartz, 2018: 144-150). Ayrıca ilk sosyalleşmenin ürünü olana *habitus*, insanın bu sosyalleşme sonrası kazandığı kültürel, sosyal ve ekonomik sermayesidir. Kısaca neyin olanaklı neyin olanaksız olduğunun bilgisi olan *habitus* hayal edilebilir olan ile olmayan arasındaki sınırları göstermesi bakımından önemlidir.

Bourdieu'ye göre bireyler alanlar içerisinde bu *sermayenin* taşıyıcılarıdır. Her birey *habitusun* ürünü olan belli bir *sermaye* türü ile *alana* çıkar, bu *alandaki* güç ve iktidar devşirmek için mücadele eder. Bu bağlamda sermaye 'toplumsal iktidar ilişkisi' işlevi gören ve mücadele nesnesi haline gelen kaynaklardır (Swartz, 2018: 174). *Alana* çıkmayan ve mücadeleye açık olmayan sermaye türleri bir anlam ifade etmez, "bir sermaye bir alanla ilişkisi dışında var olmaz ve işlemez" (Calhoun, 2010: 106). Bu nedenle, bir kimsenin sahip olduğu entelektüel, ekonomik ya da kültürel birikim belli bir *alandaki* mücadelede kullanıldığı müddetçe *sermaye* niteliği taşır. *Sermayeler* birbirlerine dönüştürülebilir olmakla beraber birbirlerine indirgenemezler. Akademik alanda bir entelektüel sermayesini alandaki diğer entelektüellere, ekonomik alanda bir yatırımcı sermayesini diğer yatırımcılara karşı ya alandaki pozisyonlarını korumak için ya da yeni pozisyonlar kapmak için kullanır.

Bourdieu'nün toplumu iç içe girmiş *alanlar* ve alt alanlar üzerinden okuduğu görülmektedir. *Alanlar* ve alt alanlar arasında net sınırlar çizmeyen Bourdieu

alanları, ‘simgesel şiddet kullanma hakkını tekeline alma’ mücadelesinin sahası olarak değerlendirir (Swartz, 2018: 172, 174). Bu açıdan *alanlarda* insanlar *habituslarının* ürünü olan *sermayelerini* geliştirmek ve büyütme amacı güderler. Ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal alanlar bu geniş ağ örüntülerinin başlıcaları olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar ‘sermaye türüne ve miktarına dayalı hâkim ve tabi konumların yapılanmış mekanları’ olsalar da (Swartz, 2018: 175) *alanlar* sadece total kurumlara, devletin ideolojik aygıtlarına ya da disipline edici düzeneklere işaret etmezler. *Alanlar* aynı zamanda ‘yerleşik failer ile alana yeni katılanlar arasında’ iktidar mücadelelerin yaşandığı, bir başka deyişle muhafaza stratejilerini takip eden ‘hâkim konumdakiler’ ile meydan okuyucu bozguncu stratejiler izleyen tabi konumdakilerin karşı karşıya geldiği’, genel olarak toplumsal yeniden üretimin, bazen de toplumsal değişimin oluşum sahalarıdır (Swartz, 2018: 176, 172). Bir *alanın* kendi özerkliğini sağlaması için öncelikle kendine özgü bir oyun mantığının ve *sermayesinin* olması gerekmektedir. Böylelikle iki farklı *alan* arasında birbirine indirgenemez bir ilişki ortaya çıkar (Calhoun, 2010: 108).

Bu noktada *alanlar* arası ilişkilere dikkat çekmek gerekir. Bourdieu her *alanın* farklı olmasına, farklı *sermaye* ve *habitusa* sahip kişilerce teşkil edilmesine rağmen, önemli ölçekte benzeşik yapılara sahip olduğunu belirtir. Genel olarak *alandaki* benzer yapılar, hâkim ve ezilen konumlar, bu konum sahiplerinin dışlama ve ele geçirme stratejileri ile yeniden üretim ve değişim stratejileri vb. özelliklere sahiptir (Swartz, 2018: 183). Bu noktada elzem olan, Bourdieu’nün farklı *alanlarda* benzer konumları işgal edenler ve benzer stratejileri izleyenler arasında kurduğu ilişkidir (Swartz, 2018: 183). Bu açıdan herhangi bir *alandaki* ezilen konumda olanlar diğer *alanlarda* ezilen konumdakiler arasında bir yakınlık söz konusudur. ‘Konuma dayalı benzeşim’ olarak adlandırılan söz konusu durumda, konum sahipleri bu ilişkilerde rasyonel olmayan bir bağ kurarlar. Bir *alandaki* mücadelenin diğer *alanlar* üzerinde kayda değer etkiler yaratır (Swartz, 2018: 186). Örneğin, Bourdieu Fransız işçileri ile entelektüellerinin farklı *alanlarda* olmalarına rağmen, aynı ezilen konumları işgal edenlerin arasında zorunlu olmamakla beraber politik bir ittifakın geliştiğini belirtir (Swartz, 2018: 191).

Bourdieu toplumsal mekânı, sınırlarını bir ucunda ekonomi, diğer uca ise kültürün çizdiği bir *alan* şeklinde kurgular. İdari alanın ekonomi alanına, akademinin ise daha çok kültürel alana yakın olması gibi, diğer *alanlar* bu iki uç arasında konumlanmaktadır. Bu açıdan, herhangi bir iktidar toplumsal mekânda bu *alanların* iç içe geçtiği bölümlerde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Bourdieu, bir üst *sermaye* türü olarak devletçi sermayeye dikkat çeker. Çeşitli alanların devlet içerisinde toplanmasından oluşan bu iktidar alanı, ‘farklı alanlar ve bu alanlar içinde dolaşıma giren farklı sermaye biçimleri üzerinde’ ve onların ‘değişim kurunda’ iktidar uygular (Swartz, 2018: 194). Bu açıdan Bourdieu toplumsal kimliklerin verili bir biçimde bulunmadığını hem maddi hem de simgesel

olanakların seferber edilmesi, *habitus* ve *alan* arasındaki diyalektik çelişki ve karşılıklı sonucu bir algı ve tasavvur nesnesi halinde ilişki olarak kurulduğunu belirtir (Swartz, 2018: 207).

Sonuç olarak Bourdieu'nün yukarıda açıklanmaya çalışılan kavramlarını mekanik ve soyut bir biçimde ele almaktan ziyade, karşılıklı ilişkiler zemininde yapılan analizlerde oldukça kullanışlı araçlar olarak görmek gerekir. Bu açıdan 'oyun benzetmesi' konunun aydınlatılmasında oldukça önemlidir. Bourdieu sosyal hayatı ödülleri daha büyük olan bir oyuna benzetir. Oyun sadece bir eğlence değil aynı zamanda ciddi bir iştir. Her oyunun kuralları olduğu gibi sosyal hayatta her alanın da kendisine özgü kuralları bulunmaktadır. Ancak hiçbir oyun sadece kuralların bilinmesi ile oynanmaz. Her oyun kendi içinde oyuncunun nasıl oynamasına ilişkin bir anlayış ve stratejiyi zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda hem diğer oyuncuların hamlelerini dikkatle takip etmek, her bir oyuncunun bir sonraki hamlesini doğru tahmin etmek ve doğru zamanda doğru hamleyi yapmak genel olarak oyunun kurallarının oyuncuya öğreteceği şeyler değildir. Bu oyuncunun *habitusunun* bir parçasıdır. Her oyuncu maddi kazanç, kariyer, insanlara yardım etmenin vereceği tatmin veya dinsel kurtuluş gibi ödüllere sahip olma arzusu ile oyuna bağlanır (Calhoun, 2010: 80-83).

II. BÜYÜK ÖTEKİNİN HEGEMONİK İNŞASI

19

Bourdieu'nün sosyal hayat ve oyun arasında kurmuş olduğu benzetme oldukça nesnel bir durum arz etmektedir. Bu açıdan sosyal hayatta alanlarda meydana gelen güç çekişmeleri, rekabet ve çıkar çatışması hemen hemen herkesin gündelik hayatında karşılaştığı farkında olduğu bir durumdur. Bu 'gerçeklik' olguların bizlere oldukça saydam bir tablosunu sunmakla beraber bizlere bu olguların altında yatan nedenleri daha doğrusu oyunun nasıl ve neden kurulduğunu ya da kurallarının ortadan kalktığında meydana gelen değişimleri tam olarak sunmaz. Kısacası beğenilerimizin ve kimliğimizin ilişki olarak oluştuğunu gösterir ama bu ilişkinin ve habitusun temellerine inmez.

Bourdieu'nün bakış açısından insan ontolojik olarak son kertede faydacı ve maddi çıkarlarının peşinden koşan bir varlıktır (Swartz, 2018: 101). Oyunu devam etmesini mümkün kılan da bu çıkarların elde edilmesidir. Ancak Stavrakakis oyunu devam ettiren çıkarların altında yatan arzuları mercek altına alarak konuya farklı bir boyut getirir. Stavrakakis'e göre oyun kimliğin tamamlanması ile yakından ilişkilidir. Çünkü ego bebekliğin erken dönemlerinde meydana gelen bir ayrışmayı tekrar teyelleyen bir yanılsamadan başka bir şey değildir. Bu yüzden, insanlar sabit ve tamamlanmış bir kimlik kurma hülyasıyla hareket etmektedirler, ancak bu sadece fanteziler veyahut semboller yoluyla gerçekleştiğinden *özdeşleşimden* daha ileriye gidemeyecek olan bir çaba olarak kalmaktadır.

Süregiden bu özdeşleşme, hayat boyu devam eden ve başarısızlıklarla sonuçlanacak olan siyasal bir oyundur (Stavrakakis, 1999: 29).

Özne-yapı arasındaki karmaşık ilişkiler yeni bir boyut getiren bu yaklaşım Lacancı psikanaliz üzerine temellenmiştir. Freudcu geleneği takip eden Lacan birey ve toplum ilişkilerine, bilinç ve bilinçdışı arasında kurduğu etkileşim üzerinden önemli katkılar sunmuştur. Bu açıdan Jacques Lacan, bilinçdışını sadece bireye ait içsel bir fenomen olarak ele alan Sigmund Freud'un aksine hem içsel hem de toplumsal boyutlarını ön plana çıkarmıştır (Newman, 2014: 297). Bu nedenle 'Bilinçdışı Ötekinin söylemidir' şeklinde formüle ettiği yaklaşımı ile doğrudan sosyoloji, felsefe ve siyaset alanına önemli bir katkı yapmıştır.

Lacancı psikanalizi diğer yaklaşımlardan farklı kılan en önemli boyutu hem öznenin hem de özneyi kuran 'Ötekinin' tam ve kapalı bir durum arz etmemesidir. Yani Bourdieu'nün habitus ile işaret ettiği zihinsel ve dışsal yapılar arasındaki mutabakatın mümkünlik koşulu olarak eksik ön plana çıkarılmaktadır. René Descartes'la birlikte alışlageldik şekilde ele alınmaya başlanan aşkın öznenin, Georg W. F. Hegel'den bu yana hem tarihe hem de topluma içkin olduğu vurgulanmaya başlanmıştır. Ancak Lacan öznenin temelinde yaşamı boyunca *Büyük Öteki* ve *küçük Öteki* ile deneyimlediği farklı süreçlerin oluşturduğu birbirinden farklı, ayrılmış ve bölünmüş egoların yattığına dikkat çekmektedir. Özneyi mümkün kılan bu egolardan birinin diğerleri üzerine kurduğu hegemonyadır. Söz konusu durum özneyi farklı dönemlerde kuran *Büyük Öteki* için de geçerlidir. Bu açıdan *Ötekinin* kendini kapalı ve tam bir yapı olarak kuramamasın nedeni olan yapısındaki eksiklik aynı zamanda öznenin *Öteki* ile özdeşleşebilmesinin mümkünlik koşuludur (Zizek, 2019: 140).

Söz konusu bölünmenin ve öteki ile kurulan ilişkinin anlaşılması için Lacan'ın *Gerçek*, imgesel ve simgesel ile neye işaret ettiğinin anlaşılması gerekir. Kısaca *Gerçek* bebeğin ilk altı ayına kadar kendisi ile herhangi bir öteki arasında ayırım ya da farkın olmadığı, imgeleştirilemeyen ve simgeselleştirilemeyen bir döneme işaret etmektedir. Bu dönemde eksiklik ve yoksunluk olmadığından, sonsuzluk ve mutlak tamlığın hazzı deneyimlenir (İzmir, 2013: 182). İkinci evre ise İmgesel boyuttur. Bu boyutta bebek taleplerinin karşılanmadığı anlarda 'eksikliği', 'ötekinin eksikliğini' hissettiğinde bir nesne olarak kendisinin farkına varır, ancak kendisini hala göremediği için bu kayıp bir nesnedir (İzmir, 2021: 28). Böylece bebek *Gerçek* düzeyinden ayrılır. Dış imgeler arasında kendi imgesini bulamayan çocuk ilk önce etrafındakilerin imgeleri ile bu nesneyi özdeşleştirir. Bu özdeşleşme 'gerçekliğin' yeni bir bütünlük algısı ile kurulması ile sonuçlanır. Bu ayrılmada meydana gelen boşluk veya eksiklik egonun ontolojik temelidir. Bu nedenle ego 'bağımsız ve iç dünyamızda hazır halde bulunan bir yapı' değildir. Ego benlik algısını sadece 'dışındaki dünyanın resminden yansıyan', 'bütünlüklü bir görsel kompozisyon' ile özdeşleşerek kurar. Bu dış dünyanın gerçekliğine bağımlı dinamik bir benlik algısının başlangıcıdır (İzmirli, 2021: 26). Sonrasında

ise bebek gittikçe aynadaki görüntüsünü saptar ve kendi imgesini ‘içinde kendisini hoş göreceği, olmak istediği şeyi temsil eden imgeyle özleştirir’ (Zizek, 2019: 121).

Böylelikle ötekinin yansıması olan imge benliğin kurucu zeminini teşkil eder. Bu açıdan Lacan’da özne tamamen edilgendir. Tüm imgeler düz anlamlı olduğundan bebek için herhangi bir dolayım söz konusu değildir. Çocuk bütünlük formuna ilk *Gerçek* döneminin bir alt türevi olan ‘gerçeklik’ düzeyinde tekrar kavuşmakla beraber artık kendi bütünsellik algısını dışarıda aramaya başlamıştır. Ancak bu gerçeklik düzeyi asla *Gerçek*in yerini dolduramaz. Neticede çocuk etrafında gittikçe daha fazla küçük öteki ile karşılaştıkça her bir pozisyona uygun yeni bir imge veya sembol dolayımı ile özdeşlik ilişkisi kurmaya başlayacak, bu durum özne için sonu olmayan çatışmalı ve gerilimli bir süreci tetikleyecektir.

Bu *Gerçek* dönemin sonsuzluğunu ve bütünlüğünü yeniden yakalama çabası, çocuğun ‘dilini evrenine girerek kendine baskın söylem sahibinin onayladığı simgesel bir kimlik oluşturma’ süreci ile sembolik bir boyuta taşınmaktadır. Kimliklerin ve kişiliklerin oluşumu bu boyutta gerçekleşir (İzmir, 2013: 190). Bu nedenle kimliklerin ve kişiliklerin altında *Gerçek* boyutunun tekrar ele geçirilmesi arzusu ya da kaybedilmesinin eksikliği yatmaktadır. Ancak bu kimlikler birer sanrıdan başka bir şey değildir. Genel olarak bu kişilikler ve kimlikler karmakarışık sosyal ilişkilerimizde kendi konumumuzu sabitlememize olanak tanıyan simgeler ve sembollerdir.

Kimliklerin ve kişiliklerin sembolik düzeyde dil dolayımı ile kurulması sürecin toplumsal boyutuna işaret etmektedir. Çocuk bu dönemde-küçükten büyüğe doğru farklı kolektif yapıların kavramsal olarak farkına varırken, imgesel düzeyde tek tek kişilerden (küçük ötekilerden) daha kolektif aile-mahalle-okul- ulus gibi *Büyük Ötekileri* idrak eder. *Büyük Ötekinin* dilini/bilincini konuşur ve yasasını sahiplenir. Böylelikle onun tarafından beğenilmek, onaylanmak onunla bütünleşerek yeni bir ‘gerçeklik’ boyutunu deneyimlemeye çalışır. Bu sürecin öznenin karşılaşılabileceği en büyük yapıya doğru devam edeceği söylenebilir. Köyde kendi köyünün ismi, ulus devlette ise en büyük ötekinin yani toplumun-milletin-halkın idraki, günümüzde ise daha ileri küresel sistemin dili bu durumun örnekleri olarak gösterilebilir.

Simgesel özdeşleşme neticesinde, özne kendisini özdeşleştiği yerden bakarak kendini hoş, sevmeye değer görünecek şekilde tanımlar (Zizek, 2019: 121). Bir başka deyişle imgesel dönemdeki bir imgeyle özdeşleşmenin, simgesel dönemde bir bilinçle özdeşleşmeye doğru evrildiği görülmektedir. Bu süreçte özne, *Gerçek* -bebeklik öncesi- boyutun hazzına ulaşmak için kendi kimliğini tamamlayabileceğini düşündüğü, her bir yeni öteki ile karşılaştığında onun yasalarını söylemini benimser. Ancak bu süreç öznenin her seferinde farklı kimlik ve kişilikleri edinmesi ile sonuçlanır. Bu kimlikler ve kişilikler yok olmamakla beraber birinin tüm diğerleri üzerinde çatışmalı bir hegemonya kurulması ile

geçici bir süreliğine sabitlenir. Geçici bir süreliğine, çünkü hâlihazırdaki kimlik hem diğer alt benlerin hem de daha oluşmamış ya da oluşum sürecindeki üst benlerin sürekli tehdidi altındadır. Hegemonyanın kurulamaması veya kurulmuş bir hegemonik kişiliğin krize girmesi içsel kimliklerin açıktan çatışmasına ve nevroza yol açacaktır. Öte yandan hegemonyanın tamamen diğer benliklerin yok sayılması ve çatışmanın sonlandırılarak kurulması, yani kendisini kapatması şizofrenik bir süreci beraberinde getirecektir.

Ego sadece belli bir *Ötekinin* simgesel ya da imgesel fantezisine bağlı olarak varlığını sürdürebileceğinden, ‘egoyu kurup yaşatan *Büyük Ötekidir*’. İnsanın en büyük arzusu kendisine ‘değişmez, her koşulda geçerli olacak bir doğru-yanlış değer sisteminin sunulması’, o değer sistemine bütünü ile uyarak bütünleşmek ve Fallus durumuna kavuşmaktır (İzmirli, 2021: 37). Burada doğruyu belirleyen güç ne kadar mutlak ve güçlü olarak algılanırsa özdeşleşme o kadar etkili alınan *keyif/jouissance* o kadar yüksek olacaktır (İzmirli, 2021: 41).

Bedensel hazlardan ziyade *Büyük Ötekinin* söylemini dillendirmenin yani doğruyu söylemenin verdiği *keyif/jouissance*, aslında toplumsal bir fanteziye işaret etmektedir. Bir başka deyişle fantezi bölünmüş öznenin kendisini *Ötekinin* arzu ettiği şekilde konumlandırmasını, yani *Büyük Ötekinin* eksikliği ile özdeşleşmesini mümkün kılar. Ancak anlamın geri dönüşlü bir biçimde kurulması ile kişi bunun kendi fantezisi olduğunu düşünür. Böylelikle ‘İdeal-Ego’suna, yani toplumsal kimliğine kavuşur (Zizek, 2019: 118-121).

Bu nedenle söylemsel bir dizgede anlamın nasıl kurulduğu önemlidir. *Büyük Ötekinin*, söyleminin anlamlı bir bütünlük kazanmasında *Master Signifier* olarak *Ana Gösteren* kilit bir rol oynar. *Ana Gösteren* bir dil dizgesinde diğer gösterenlerin anlamını ve kimliğini sabitleyerek kurma işlevini üstlenir. Bunun dışında kendine ait bir anlamı yoktur. Boş bir gösterendir. Ancak geri dönüşümlü olarak bütün anlamın yoğunlaştığı, diğer bütün gösterenlere anlamını veren bir gösterge olarak algılanır. Bu nedenle *Ana Gösterenin* anlamlı bir dil dizgesinde *Büyük Ötekinin* bir kod şeklinde temsil ettiği söylenebilir (Zizek, 2019: 114-115). Bir anlamda *Ana Gösteren* filmlerdeki başrol oyuncusu gibi işlev görür. Bir filmde başrol oyuncusunun kim olduğu belli olmaz ise önümüzde sadece akıp giden tikel olaylar ve figüranlar ile karşılaşırız. Herhangi bir anlam söz konusu olmaz. Ancak başrol oyuncusu belirtildiğinde filmdeki diğer karakterler onunla ilişkisi dolayısı ile anlam kazanır.

Bu nedenle *Ana Gösterenin* konumundaki bir sarsılma anlamın dolayısı ile keyfin bozulmasına ve fantezinin çökmesine yol açacaktır. Fantezinin çökmesi kendini tüm alanlara sirayet eden bir kararsızlık biçiminde ortaya çıkarır. Bu Bourdieu’nün bahsettiği oyunun kurallarının ortadan kalktığı ana tekabül etmektedir. Oyunda kuralları okuyamayan biri doğal olarak oyunu anlamlandıramayacağı için kendisini herhangi bir oyuncu konumuna yerleştiremeyecektir. Bu durumun iki önemli semptomu vardır. Birincisi hâkim

söylemin dolaşıma soktuğu dilde görülmektedir. Bu oyunun ve anlamın bozulmasında dışarıyı işaret eder ve suçlar. Böylelikle hâkim söylem sürekli olarak dış tehditleri ön plan plana çıkararak yeni bir fanteziyi öfke üzerinden kurmaya çalışır.

İkincisi ise kişinin kendisini yeniden özneleştireceği kuralları talep etmeye başlamasıdır. Bir başka deyişle kendisine yeni bir fantezi kurmasına olanak tanıyacak toplumsal alandaki diğer söylemlere, yeni *Ötekiye* gittikçe daha güçlü bir şekilde kulak kabartmasıdır. Bu durumda ondan yeni bir dil talep eder, hâlihazırda güce meydan okuyan yeni hegemonik söylemin dilini arzular, sahiplenir ve gittikçe genelleşmesine yol açar.

Karşıt hegemonik söylemin genelleşmesi, Bourdieu'deki farklı alanların ve bu farklı alanlar içindeki farklı tikel özenlerin birbirine nasıl bağlandığının, makro anlamda nasıl bir bütünlük meydana getirdiğinin anlaşılmasında önemlidir. Bu nedenle Lacan'ın öznesini kuran *Büyük Ötekinin* toplumsal alanda oluşumunu açıklayan bir hegemonya teorisine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Ernesto Laclau'nun hegemonya teorisi konunun aydınlatılmasında önemli bir malzeme sunmaktadır.

İlkin Laclau'nun toplum ve toplumsal alan arasında yaptığı ayrımı dikkat çekmek gerekir. Toplumsal alan 'toplumun kurumsal çerçevesinden taşan', farklılıkların ve ilişkilerin, yani sınırları belli bir coğrafyada yaşayan tikel unsurları bütünü ile kapsayan bir alana işaret edilmektedir. Ancak burada herhangi bir yapı söz konusu olmadığı gibi öznde mevcut değildir. Daha çok birçok öge tarafından fiziksel olarak işgal edilmiş anlamsız bir sahne gibidir. Toplum ise daha çok tekrar edilen ve öngörülebilir olan kurumsal pratiklerin bu sahnede belli bir anlam ifade etmeye başlaması, kavramsal olarak zihinde tutulabilen bir olgu haline gelmesine işaret eder. Bu perspektiften toplumsal alan Lacan'da ontolojik Gerçek boyuta işaret ederken, toplum ise toplumsal alanda belli pratiklerin kurumsallaşması açısından Lacan'da ontik (gerçeklik) düzeyine işaret etmektedir. Laclau bu nedenle toplumun toplumsal alanın belli bir bölümünün yoğunlaşma/yoğunlaşmış durumu olduğunu belirtir. Ancak bu kesinlikle tamamlanmış ve kapanmış bir yapı değildir. Toplum daha çok hegemonik olarak birleşme-eklemlenme ve dağılmaya göndermede bulunan, sürekli olarak kurulum halinde olan bir oluş sürecidir. Bu nedenle toplum toplumsal alandaki farklı tikellerin ulaşmaya çalıştıkları bir hedef, bir ufuk olarak var olur (Laclau, 1994: 3).

Laclau, Bourdieu gibi toplumu kuran temel dinamik olarak çatışmayı merkeze alır ve bu süreci toplumsal alandaki bütün ihtilafları kapsayacak şekilde genişletir. Ancak burada durmaz, toplumda bütün ihtilafların başat bir antagonistik sınırdaki simgeleşerek anlam kazandığını ve bir fantezi ile desteklendiğini vurgular. Bu antagonistik sınırın çekilmesi ve simgeleşmesi, Marx'ın iddia ettiğinin tersine tarihsel bir zorunluluk değil olumsal bir durumdur. Bu sınırın çizilmesinde iki

farklı özne tipine denk düşen iki farklı mantık işlemektedir: *Eşdeğerlik* ve *fark mantığı*.

Laclau bu iki farklı mantığı demokratik taleplerin taşıyıcısı olan demokratik öznenin işlettiği fark mantığı ve popüler taleplerin taşıyıcısı olan popüler öznenin işlettiği eşdeğerlik mantığı olarak belirler. Demokratik özneler toplumsal alanda süregiden kurumsal pratiklerin taşıyıcısı olmakla birlikte, kurumlar ile kendi tikel talepleri dolayısı ile ilişki kurar. Bu açıdan demokratik özne ile kendi habitusunun ürünü olan sermayesi ile alana çıkan aktör arasında benzerlik vardır. Eğer talepleri karşılanırsa, istediği konumu elde eder veya bulunduğu pozisyona razı olursa herhangi bir sorun yoktur. Bu durumda yapılar toplumsal yeniden üretim alanları olarak konumlarını muhafaza ederler ve sonucunda demokratik özneler simgesel iktidardan *Büyük Ötekiden* yüz çevirmezler. Ancak bu öznelerin talepleri karşılanmamış olarak kalır veya istediği konuma sahip olamaz ise demokratik özne hâlihazırdaki alandaki kurumsal sistem tarafından hayal kırıklığına uğratılmış olacaktır ve hegemonik iktidarın sembolik çerçevesinde kendini tanımlayamayacaktır (Laclau, 2007: 72-74).

Bu durum yukarıda bahsedilen habitus kavramı ile yakından ilişkilidir. Çünkü alandaki kurumsal sistem ile ilişkiye giren özne habitusunun oluşturduğu sermaye dolayısı ile olanaklı olanı -yani hayal edilebilir olanı- hak ettiğini, bir başka deyişle *Büyük Ötekinin* açısından tam da kendinden istenildiği rolü kendi isteği imiş gibi oynadığını düşünmektedir. Yaşanan hayal kırıklığı, olan ve olması gereken arasında makasın açılması, Hegelci anlamda bilinç ve öz bilinç arasındaki çelişkinin ortaya çıkması ya da Lacan kısmında bahsi geçen *keyif/jouissance*'ın bozularak fantezinin çökmesi ile sonuçlanır. Bir başka deyişle, anlamlandırma sistemi kesintiye uğramış, yapılar ve aktör arasında mesafe açılmış ve öznenin ontolojik temelini oluşturan eksik yeniden belirmiştir.

Bahsi geçen çelişkinin ve eksikliğin ortaya çıkması öznenin kimliğini kurabilmesi ve anlamlandırabilmesi için yeni bir sembolik sistem arayışını beraberinde getirecektir. Çünkü Laclau (2015: 156) bu durumdaki hiçbir öznenin kendisi gibi talepleri karşılanmamış olan seslere kayıtsız kalamayacağını vurgular. Böylece özne ilk defa tamamen farklı alanlarda ve nedenlerle talepleri karşılanmayan, ancak temelde yatan eksiklik dolayısı ile aynı konumu paylaştığı kişilerin farkına varır, seslerine dikkat kesilmeye başlar. Çünkü kendisini özdeşleştirebilmesi tam da *Ötekinin* bu eksiklik sayesinde mümkün olabilmektedir.

Ötekinin eksikliği, öznenin toplumsal alanda çok farklı alanlarda ve taleplerle gittikçe artan sayıda öznenin yüzer-gezer haline geldiğini fark etmesine, konunun kendi tikelliğini aşan tüm alanlara hâkim olan bir hoşnutsuzluk ve kriz ikliminin hâkim olduğunu düşünmesine neden olur. Laclau, bu farklı alanlardaki seslerin etkileşiminin 'düzen'in boş bir gösterene dönüşmesi ile sonuçlanacağını ve radikal bir düzensizlik durumunda düzenin içeriğinin düzen ihtiyacına oranla

ikincil bir duruma düşüreceğini belirtir. Bu açıdan içeriği sorgulamaksızın ‘düzen’ ihtiyacı siyasal alana gittikçe hâkim olmaya başlar (Laclau, 2007a: 44).

Bu dönem toplumu meydana getiren hâkim hegemonik söylemin toplumun kurumsal yoğunluğunun azalmasına bağlı olarak daha sıkı bir eklemlenmeye yönelmesine yol açar ve eskiye oranla daha fazla kristalize olmasını beraberinde getirir. Öte yandan bu kemikleşme kapsadıkları alanın daralması ve gittikçe kapanması anlamına geldiğinden, aynı zamanda artan oranda öğenin yüzergezer bir konuma gelmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak toplumsal alanı iktidar ve halk arasında bölen antagonistik hatların belirginleşmesine neden olur.

Bu antagonistik hatlar toplumunun ve toplumsal kimliğin kurulmasında çok önemli bir rol oynar. Öncelikle bu sınırlar toplumsal alanda yüzergezer öğelerin iktidar bloğunun karşısında kümelenmiş olduklarını daha net fark etmelerini sağlar. Böylelikle toplumsal alandaki tikeller iktidar blokunun sınırları dışında olmaları ve kimliklerinde paylaştıkları eksiklik itibari ile ortak bir zemini paylaştıklarını idrak ederler. Bu zemin paylaşımı her bir tikel öğenin taleplerinde ve kimliklerinde bölünme meydana gelmesine yol açar. Bu bölünmeyi yeniden teyelleme veya kapatmak toplumsal fantezinin kurulması ile mümkün olmaktadır. Böylelikle kendi tikel taleplerini, kendisinin mevcut kurumsal sistemle arasını açan net taleplerini, bunu kendisi ile ortak zemini paylaşan tüm tikellerin talepleri ile özdeşleştirerek ifade etmeye başlarlar. Bu durumda adalet, eşitlik, özgürlük ve demokrasi gibi gösterenler tikel taleplerin başlıca ifade biçimleri olarak toplumsal alanı domine etmeye başlarken, eşdeğerliğe işaret edecek şekilde ‘halk, millet ulus’ vb. popüler semboller tikel kimliklerin yeni popüler ifadeleri olarak ortaya çıkar (Laclau, 2015: 157).

Demokratik öznenin kendisini dolaşıma giren popüler talepler ve semboller yoluyla tanımlaması ile popüler bir özne haline gelmesi eşdeğerlik mantığının sonucudur. Ancak bunun hegemonik bir harekete dönüşmesi için kurucu bir mit ve toplumsal bir fantezi ile desteklenmesi gerekir. Bu ancak sembolik sistemi yeniden kurabilmesi ve yüzergezer gösterenlerin bir *Ana Gösteren* tarafından kimliğinin tanınması ile mümkün olabilmektedir. Popüler öznelerin yeni bir toplumsal düzen ideali etrafında birbirlerine eklemlenmesini mümkün kılacak *Ana Gösteren* toplumsal alanı ve anlamı geriye doğru teyelleyerek yeniden tanımlanmasına olanak tanır.

III. TÜRKİYE’DE EŞDEĞERLİK MANTIĞI VE SEÇMENİN KİMLİĞİ

Altılı Masayı oluşturan aktörlerin farklı kimlikleri üzerinde durmadan önce, Türkiye’nin toplumsal yapısını yukarıda ana hatlarını sunulan çerçeveden kısaca ele almak gerekir. Bu gün itibari ile bakıldığında Türkiye’nin toplumsal yapısında üç ana kimlik: muhafazakâr, seküler ve Kürt kimliği dikkat çekmektedir. Ayrıca bu kimliklerin kendi içlerinde çeşitlendiği söylenebilir. Örneğin muhafazakârlar

içinde İslamcılar, Kürtler, liberaller ve milliyetçiler olmakla beraber, seküler bloğun içinde de milliyetçi, Kemalist, liberal veya Kürt olarak kendini tanımlayanlar bulunmaktadır. Ayrıca verili kimlikler üzerinden ideolojik bir ayırım yapıldığında toplumsal yapının %60 sağ seçmen ile %40 sol seçmen arasında paylaşıldığı da söylenebilir. Bu tarz kategorizasyonlar genel siyasi analizlerde oldukça pratik sonuçlara varılmasına imkân sağlar. Bu açıdan sağ seçmen Türkiye'nin genel olarak muhafazakâr kesiminin, sol seçmen ise seküler kesimin bir izdüşümü olarak kurgulanır. Bu savlar genellikle partilerin aldıkları oy oranları ile kurulan bir korelasyon gerekçe gösterilerek savunulur. Toplumsal yapılardan seçmen kimliğine, seçmenlerin kimliğinden siyasi partilere doğru kurulan sürekli bir neden sonuç ilişkisinin olduğu varsayılır. Bu yaklaşımlar siyasal arenada değişimleri sadece bu iki bloğun kendi iç dönüşümlerinin bir sonucu olarak kabul ederken, bu iki blok arasında herhangi bir geçirgenliği kabul etmeme eğilimindedir.

Bahsi geçen yaklaşımın vardığı sonuçlar doğru olmakla birlikte mantıksal temelleri hatalıdır. Öncelikle, muhafazakâr, İslamcı, seküler, Türk ve Kürt gibi tüm kimliklerin sadece toplumsal alanda yüz elli yıla yakın bir geçmişi olduğu unutulmamalıdır. Bu yönü ile modernleşme sürecinin ve köyden kente göçün birer sonucudur. Toplumsal alanda birer söylem ve ideoloji olarak bürokrasi ve entelektüeller tarafından kurulan bu kimlikler, toplumsal alanda yüzergezer öğelerin kendilerini özneleştirmelerine imkân tanımıştır. Bu nedenle dikkatle bakıldığında bu kimliklerin temelinde alanlarda yaşanan çatışmaların ve toplumsal alanda işleyen bir eşdeğerlik mantığının sonucu olduğu görülmektedir.

Örneğin seküler-Türk kimliği 1920-1950 arasında Cumhuriyetin yani *Büyük Ötekinin Ana Gösterenidir*. Bu gösteren eşliğinde yeniden oluşturulan sembolik dizge içinde ekonomik ve kültürel alanlar tanımlanmış, genel olarak şehirli-egitimli öğeler bu söylem sayesinde özne haline gelmişlerdir. Ancak köylerden şehirlere doğru göç eden herkes için bu geçerli olmamıştır. Göç edenlerin çoğu merkez söylemin içinde kendilerini tanımlayamadıklarından alternatif söylemler ile irtibat kurmuşlar ve farklı kimlikleri benimsemeye başlamışlardır. Toplumsal alanda muhafazakâr kimliğin kurulması, siyasal alanda CHP içerisinde meydana gelen bölünme sonucunda Demokrat Parti'nin kurulması ile yakından ilişkilidir. Demokrat Parti muhafazakâr bir parti olmamasına rağmen muhalif bir parti olduğundan farklı alanlarda, ekonomik ve entelektüel alandaki muhalif kesimler ile eşdeğerlik mantığı sonucunda ittifak yapmış ve hâkim olan seküler-Türk iktidar bloğu karşısında muhafazakar bir söylemi dolaşıma sokmuştur. Bu sayede toplumsal alanda göçün meydana getirdiği yüzergezer öğeler bu söylem ile kendilerini yeniden özneleştirebilmişlerdir. Aynı şekilde, 1960 ve 1970'lerde solun toplumsal taban bulmasında belli başlı söylemlerin dolaşıma girmesi ile mümkün olmuştur. Eğer sol söylemin o günün çift kutuplu dünyasında komünizm tehlikesi ile ilişkilendirilmemiş, bürokrasi ve siyaset tarafından önü kesilmemiş ya da bu alanlarla herhangi bir ittifak şansı bulmuş olsaydı günümüzde toplumsal

alandaki bambaşka bir tablo ile karşılaşılması mümkün olabilirdi. Nitekim 1970'lerde Ecevit'in yükselişinin altında, merkezin dışında kalan öğeleri hâkim söyleme karşı 'emek-eşitlik-hak' gibi sol gösterenler kullanarak eklemlemede gösterdiği başarı yatmaktadır.

Aynı durumun AK Parti ve Erdoğan içinde geçerlidir. 1990'lı yıllarda merkez partilere ve bürokrasiye yönelen muhalefet Erdoğan'ı iktidara taşımıştır. Bu süreçte Erdoğan ve AK Parti, muhafazakâr-demokrat kimliğini 'özgürlük, adalet, demokrasi, hukuk, kalkınma,' gibi gösterenlere eklemleyerek merkez siyasetin karşısında kurmuştur. Toplumsal alanda dolaşan liberal, İslamcı ve belli oranda sol hatta seküler gösterenleri kendi söylemine eklemlemeyi başarması sonucunda hegemonik bir dil kuran AK Parti, Gezi Protestoları ve çözüm sürecinin sona ermesi akabinde bu gücünü kaybetmeye başlamıştır. 2015 Haziran seçimleri ile AK Parti hegemonyası sarsılmış, bu nedenle 1 Kasım seçimlerinden günümüze dek sürecek yeni bir devletçi-milliyetçi-muhafazakâr bir söyleme yönelmiştir. Ancak bu yeni strateji beraberinde kendi içinde hızlı bir kapanma ve yoğunlaşma durumunu getirirken artan sayıda ögenin toplumsal alanda yüzergezer konuma gelmesine neden olmuştur.

Bu 2015 ile başlayan bu hegemonik kriz toplumsal kimliklerin yapısında, yeni özne pozisyonlarının ortaya çıkmasına neden olacak boşluklar meydana getirmiştir. Özellikle AK Partinin toplumsal taleplerden ziyade, doyurulmuş taleplerin güvenlik endişelerine yönelen yeni söylemi bu boşlukların çatlaklara ve gittikçe derinleşen yarıklara dönüşmesine neden olmuştur. Başta CHP olmak üzere genel anlamda muhalif partilerin söylem ve pratiklerini belirleyen, genel anlamda siyasetin üretilmesini mümkün kılan bu yarıklardır.

Bu anlamda 2018 Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerine giderken 'CHP, İYİ Parti ve Saadet Partisi' arasında kurulan *Millet İttifakı* hakkında genel görüş, sadece iktidar karşıtlığı üzerine oluşan geçici bir seçim ittifakı olduğu, AK Parti ve MHP arasında kurulan *Cumhur İttifakı* gibi ortak amaçlar doğrultusunda oluşturulmuş bir ittifak olmadığı için, özellikle aralarındaki ideolojik farklılıklar ve HDP ile girilen siyasi ilişkiler dolayısı ile yola devam etmesinin pek mümkün olmadığı yönünde idi². Hâlbuki bu yaklaşımı işleyen toplumsal mantığın ve seçmen psikolojisinin ikinci plana itildiği tersten bir okuma olarak görmek gerekir. Gerçekte olan parti liderlerinin bir araya gelmesi değil, toplumsal alanda AK Parti karşıtlığının bütün tikel unsurların -ittifakın üyesi olmamasına rağmen HDP dâhil- kimliğinde meydana getirdiği bölünme ve bu bölünmenin sonucunda oluşan eşdeğerler zincirinin oluşturduğu negatif kimliğin bütün tikel kimliklerin önüne geçmeye başlamasıdır. Bu nedenle, *Millet İttifakı* sadece bu eşdeğerliğin temsilini üstlenmiş, bu yönde siyaset ve söylem üretmişlerdir.

² Bkz. <https://www.setav.org/iyi-parti-ve-millet-ittifakinin-gelecegi/>

Özellikle 2019 yerel seçimlerinde geliştirilen söylem ve stratejilerin bu eşdeğerler zincirini merkeze almış olması, *Millet İttifakı*'nın başta İstanbul ve Ankara gibi büyükşehir belediyelerini kazanmasını beraberinde getirmiş ve bu başarının yarattığı güç *Millet İttifakı*'nın alternatif bir hegemonik harekete doğru evrilmesini mümkün kılmıştır. Bu sayede *Millet İttifakı* yeni bir güç merkezi olarak toplumsal alandaki farklı tikellerin dikkatini daha fazla çekmeye başlamış, daha fazla öge ittifakın söylemini dillendirdikçe eşdeğerlik kendi içinde daha fazla bir bütünsellik algısı yaratmıştır. Bu durumun doğal neticesi olarak ittifakı temsil eden partiler birbirine daha güçlü bir şekilde eklenmeye başlamıştır. Bu açıdan ittifakın toplumsal temelinin onun oluşumunda ve geleceğinde oynadığı rolün gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Yukarıda ana hatları çizmeye çalıştığımız teorik çerçevenin genel anlamda toplumsal alana nasıl etkide bulunduğunu göstermesi açısından Nisan 2022 Area³ adlı araştırma şirketinin yapmış olduğu ankete dikkat çekmek gerekir. Anket seçmenlere ikinci parti tercihlerini sorması bakımından önemlidir. Böylece tabandaki eşdeğerlik daha net gözlemlenebilecektir.

-AK Parti seçmeninin ikinci parti tercihleri: %47,1'i, başka partiye yakınlığı olmayan, %37,5'i MHP, %4,8'i İYİ Parti, %4,8 CHP, %0,3'ü HDP, %5,4'ü diğer,

-MHP seçmeninin ikinci parti tercihleri: %41,0'ı başka partiye yakınlığı olmayan, %41,4'ü AK Parti, %3,6'sı CHP, %4,0'ı İYİ Parti, %10,0'ı diğer,

-CHP seçmeninin ikinci parti tercihleri: %27,9'u başka partiye yakınlığı olmayan, %48'i İYİ Parti, %0,7'si AK Parti, %6,3'ü MHP, %10,3'ü HDP, %7,4'ü diğer

-İYİ Parti seçmeninin ikinci parti tercihleri: %20,1'i başka partiye yakınlığı olmayan, %47,8 CHP, %5,2'si AK Parti, %6,0'ı MHP, %4,5'i HDP, %16,4'ü diğer

-HDP seçmeninin ikinci parti tercihleri %46,7'si başka partiye yakınlığı olmayan, %42,1'i CHP, %3,7'si İYİ Parti %7,5'i diğer partilere oy verme eğiliminde olduklarını belirtmektedirler.

Bu sonuçlar seçmenlerin ikinci tercihlerinin var olduğu düşünülen kimliklerinin muadili olan partilerden ziyade blok içi partilere, hatta HDP-CHP arasında olduğu gibi aynı blokta resmi olarak olmasalar bile aynı eşdeğerliğin diğer üyelerine doğru bir yönelim olduğunu göstermektedir. Bu durumu sadece liderlerin izlediği politikalar ile açıklamak doğru olmaz. Dahası *Altılı Masadan* ayrılan bir partinin karşı bloğa geçecek olursa toplumsal tabanını kaybetme ihtimalini göz önünde bulundurması gerekir. Bu nedenden *Altılı Masanın* dağılması hâlihazırda oldukça zor olmakla birlikte, liderlerin başarısının toplumsal alanda var olan eşdeğerliği

³ <http://www.areaarastirma.com/files/turkiye-siyasi-gundem-arastirmasi-2022-nisan.pdf>

anamlı bir bütün haline getirecek söylemsel bir dil geliştirebilmelerine bağlı olduğu görülmektedir.

IV. SEÇMENİN PSİKOLOJİSİ VE ANA GÖSTEREN

Bu durum toplumsal alanda yeni bir hegemonik hareketin zemininin oluştuğunu göstermektedir. Ancak bir hegemonyanın kurulması toplumsal alandaki öğelerin özdeşleşme ediminin gerçekleşmesine bağlıdır. Böyle bir özdeşleşme olmadan toplumsal alanda öğeler toplumsal kimliğini kuramaz ve kararsız kalırlar. Bu durum aynı zamanda ‘düzenin’ bir boş gösteren haline geldiğine işaret ettiğinden sürekli olarak devam etmesi imkânsızdır. Bu nedenle özdeşleşme ve ‘düzen’ en baskın toplumsal taleplerden biri olarak ortaya çıkar ve eşdeğerliğin çatısını kuracak bir sembolü, yani *Ana Göstereni* zorunlu kılar. Bu sembol farklı tikellerin ve taleplerin temsil kabiliyetine kendisini sadece bir boş gösterene dönüştürdüğü müddetçe erişebilir, böylelikle söylemsel alanda kimlikler ve kavramlar geriye dönük olarak tekrar anlam kazanırlar.

Bu açıdan *Ana Gösteren* sihirli bir güce sahip gibi algılanır veya kendisine olağanüstü bir güç atfedilir. Bu gücü farklı tikel öğeleri ve yüzergezer öğeleri kendine dolayısı ile de birbirine bağlayabilme kudretinden almaktadır. İdeoloji tam da burada devrededir. Gerçekte olan eşdeğerliğin unsurlarının iktidar bloğuna yönelik oluşturdukları somut güç birliğidir. Ancak bu güç birliği bir sembol üzerinden dolaymlanarak geri plana itilir ve sanki güçlerini bu sembolden alıyorlarmış gibi algılanır. Böylelikle eşdeğerliğin tikel talepleri, kimlikleri ve farklılıkları perdelenerek, eşdeğerlik tek tek tikellerin toplamından daha fazla bir anlam ifade etmeye başlar. Bu kurucu sembol anlamı sabitler ve tikelleri karşısında eşdeğerliğin öznesi olmaya çağırır. Bu nedenle *Ana Gösterenin* en önemli sıfatı kadiri mutlak olması, saf bir gücü temsil etmesidir.

Bu sembol şüphesiz ya bir liderin adı ya da onun adı ile bütünleşmiş bir parti, kurum veya kuruluştur. Hegemonik krizlere savrulan ya da hegemonik krizlerin sürekli devam ettiği toplumlarda güçlü liderlere yönelişin en önemli nedeninin birisi budur. Bu açıdan Türkiye gibi sürekli hegemonik krizler yaşayan toplumlarda liderler partilerden, ideolojilerden ve toplumsal kimliklerden daha önemli bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu açıklanmaya çalışıldığı üzere liderin doğasından kaynaklı özelliklerinden ya da toplumun karakterinden kaynaklanmaz. Asıl olarak toplumsal alanda işleyen politik mantığın ve kimliklerde meydana gelen bölünmenin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Menderes, Demirel, Ecevit, Özal ve Erdoğan bu durumun en açık seçik incelenebileceği örnekleri teşkil eder. Ancak bu listeye hâlihazırdaki konjonktürde iki kişiyi daha eklemek gerekiyor: Mansur Yavaş ve Ekrem İmamoğlu.

Yavaş ve İmamoğlu’nun yapılan anketlerde genel olarak gelecek Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde *Millet İttifakı*nın en çok oy potansiyeline sahip

adayları olduğu görülmektedir. Metropol Araştırma şirketinin Mayıs 2022 itibari ile gerçekleştirdiği *Türkiye'nin Nabzı* anketinde⁴, seçimlerin olası bir ikinci tura kalması durumunda Mansur Yavaş'ın %50,3, Erdoğan'ın %36,5 oy oranı ile en yüksek oy oranına ulaştığı görülmektedir. Diğer yandan yarış İmamoğlu ve Erdoğan arasında gerçekleşirse İmamoğlu %49,7, Erdoğan ise %40 civarında oy almaktadır. Kılıçdaroğlu ise Erdoğan karşısında ikinci tura kaldığında %43,3'lük bir oy oranına ulaşırken, Erdoğan %42,5'lik oy oranına sahiptir. Bu açıdan bakıldığında seçmenin daha çok özdeşleşme ediniminde bulunurken güçlü liderlere yöneldiği görülmektedir. Peki, bu gücü nereden almaktadırlar? Bunun her şeyden önce iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi adaylar gücünü birer 'boş gösteren' olarak eşdeğerliğin güç birliğini temsil etmedeki başarılarından, yeni eşdeğerliğin kendisinden almaktadırlar. İkinci olarak, bu isimler gücünü 2019 yerel seçimlerinde eşdeğerliğin adayları olarak yerel seçimlerde sadece rakiplerine karşı değil, aynı zamanda İktidar bloğunun *Ana Gösterenine* yani Erdoğan'a karşı seçim kazanmış olmalarının yarattığı imajdan almaktadırlar. Sonuç olarak Türk siyasal hayatında çok kısa bir rol oynamalarına rağmen iki isim de hem temsil kabiliyetlerinin hem de kazandıkları seçimler dolayısı ile oldukça güçlü bir imaj çizmektedirler ve popülist bir hegemonik hareket için bu iki isim yeni birer *Ana Gösteren* olarak ön plana çıkmaktadır.

V. ANA GÖSTEREN OLARAK ALTILI MASA VE KILIÇDAROĞLU

Altılı Masa olarak adlandırılan yeni koalisyonun bileşenlerine bakıldığında, CHP başta olmak üzere, İYİ Parti, Demokrat Parti, Saadet, Gelecek ve Deva Partisinin bir araya gelmesinin sadece parti liderlerinin seçimi olmadığı bunun toplumsal bir kaynağı olduğu yukarıda belirtilmiştir. Böylelikle *Altılı Masa* 28 Şubat 2022'de yayınlanan 'Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme Geçiş Mutabakat Metni'⁵ ile kamuoyunun karşısına çıkmaya başlamıştır. Metnin ana hedefinin yeni kurulacak olan parlamenter sistemin ana ilkelerini belirlemek olduğu görülmektedir. Daha sonraki toplantılarda genel olarak üzerinde mutabık olunan ilkelerin ve hedeflerin kısa birer özeti sunulmuştur⁶.

Altılı Masa toplantılarının sonucunda kamuoyuna sunulan hedefler genel olarak toplumun hâlihazırdaki sorunlarına başta ekonomi olmak üzere çözüm üretecek somut politikalar olmaması itibari ile eleştirilmiştir. *Altılı Masanın* 'güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçiş sürecinin' nasıl olacağına ilişkin daha

⁴ Metropoll, (2022). *Türkiye'nin Nabzı*, Mayıs, s. 31.

⁵ Bkz. <https://im.haberturk.com/images/others/2022/03/02/A4.pdf>

⁶ Bu hedef ve ilkeler: 'Kuvvetler Ayrılığı İlkesine Dayalı Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem, Özgürlükçü Kamu Düzeni, Her türlü Ayrımcılığa Son Verecek Çoğulcu, Katılımcı ve Özgürlükçü Demokrasi, Düşünce, İfade ve Basın Özgürlüğü, Din ve Vicdan Özgürlüğü, Toplumsal Barış ve Tarafsız/Bağımsız Yargı Önünde Hesap Verebilirlik, Sosyal Devlet ve Gelir Adaleti, Üretim ve İstihdam Odaklı Ekonomi, Siyasi Etik Reformu, Etkin ve İtibarlı Dış Politika.'

somut konuşması ve acilen partilerin 100-200-300 günlük programlarını açıklanması gerektiğine benzer temenniler dile getirilmiştir⁷. Ancak dikkatlerin çekilmesi gereken asıl konu, *Altılı Masanın* gerçekten de seçmenin karşısına ana hedef olarak bazı somut politikalar ile çıkmayı amaçlayıp amaçlamadığıdır. Bu nedenle meselenin aydınlatılması, seçmenlerin kendi tikel taleplerine mi yoksa popüler taleplerine mi öncelik verdiğinin anlaşılmasına bağlıdır.

Bu sorunun cevabını başka bir sorunun içinde gizlidir. Bu soru şöyle formüle edilebilir: Cumhurbaşkanlığı seçimleri için olağanüstü oy potansiyeline sahip iki aday, İmamoğlu ve Yavaş hangi ekonomik, sosyal veya hukuki konularda somut birer politika ileri sürerek bu desteğe ulaşmışlardır? İki adayında Türkiye geneline ilişkin böyle somut politikalar sunmadıkları ortadadır. Dahası, iki isminde 2019 yerel seçimlerinden sonra gündeme geldiği hesaba katılırsa, Türkiye çapında seçmenin iki adayı da geçmiş tecrübelerine dayanarak değerlendirebileceği bir tarihsel arka plan da bulunmamaktadır. Böylece seçmen nazarında popüler taleplerin, tikel taleplerden önce geldiği ve içinden geçilen sürecin hegemonik bir kriz niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Hegemonik kriz dönemlerinde asıl mesele *Ana Gösteren* krizidir ve krizin aşılmasını mümkün kılacak olan yeni bir *Ana Gösterenin* gücü olarak algılanır. Bu nedenle tüm tikel sorunların çözümü tek bir başat çelişkinin veya sorunun çözümüne indirgenerek, tikel taleplerden ziyade popüler talepler ön plana çıkarılır.

Bu nedenle yeni oluşan *Altılı Masanın* sembolik konumunun anlaşılması oldukça önemlidir. Bu konum yeni bir *Ana Gösteren* şeklinde kendini göstermektedir. *Altılı Masanın* kendisini Türkiye Masası olarak adlandırmaya başlamasının arkasında yine bu konum bulunmaktadır. Böylelikle, *Altılı Masanın* asıl hedefinin yeni bir söylemin kurucu rolünü üstlenmek, toplumsal sorunlara yönelik tek tek politikalar açıklamaktan ziyade esas sorunu- başat çelişkiyi belirlemek ve onu aşmaya yönelik bir siyaset dilini geliştirmek olduğu daha net anlaşılacaktır. Bunun içinde topluma vereceği asıl mesaj, *Ana Gösteren* olarak yaratacağı 'kadir-i mutlak' imajının kendisidir.

Bu açıdan üç hususa dikkat çekmek gerekir. Birincisi ve en önemlisi muhalefetin Cumhurbaşkanı adayını *Altılı Masanın* belirleyecek olmasıdır. Bu *Altılı Masa* ismini diğer tüm partilerden bir üst merciye yerleştirilmesi ve söylem olarak dolaşıma girmesini kolaylaştırmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken konu bütün aktörlerin eşit oya sahip olma hususudur. Normalde *Altılı Masanın* aktörleri arasında ciddi bir güç dengesizliği olmasına rağmen, CHP ve İYİ Parti oldukça yüksek oy potansiyeline sahipken, neden diğer partilerle (Saadet, Deva, Gelecek, Demokrat) eşit bir konumu kabul etmektedirler? Bu durum *Ana Gösterenin* anlamın ve öznenin kuruluşunda oynadığı kadir-i mutlak rolden kaynaklanır. *Ana*

⁷ <https://www.dw.com/tr/alt%C4%B1-masa-bildirisinin-anlam%C4%B1-ne-heyecan-yaratt%C4%B1-m%C4%B1/a-61980269>

Gösteren bu gücü, anlamın kuruluşunda tüm tikelleri birbirleri ile ilişkisi dolayımı ile değil de sanki ezeli ve ebedi bir tözün sahibiymiş gibi tek tek çağırabilmesinden alır. Bu yüzden *Altılı Masa* karşısında tüm partiler sadece onun karşısında özneleşirler. Böylelikle açıklanacak aday, herhangi bir tikelin olmadığı gibi aktörlerin toplamının da adayı değildir. *Altılı Masanın* adayı olacaktır. Ayrıca, hem İmamoğlu⁸ hem de Yavaş'ın⁹ 'Altılı Masanın kararlarına bağlıyız' şeklinde beyanları ile *Altılı Masanın Ana Gösteren* konumuna geçtiği ve söyleminin gittikçe *Büyük Ötekinin* diline dönüştüğü söylenebilir. Böylelikle *Altılı Masa* tek tek parti liderlerin toplamından daha fazla bir anlam fazlalığına kavuşmuştur.

Söz konusu durum AK Parti ve Erdoğan'ın seçim söylemleri içinde geçerlidir. Sıklıkla dile getirdiği 'AK Parti Türkiye'dir', 'Hedefin İçişleri Bakanımız değil büyük ve güçlü Türkiye' ya da hedef 'Erdoğan değil Türkiye'¹⁰ gibi söylemlerinin ardında aynı mantık işlemektedir. Bir gösteren olarak AK Parti 'Siyasi Partiler Kanunu, seçim kanunları, diğer ilgili kanun ve mevzuat çerçevesinde, tüzüğü ve programına göre teşkilatlanmak ve faaliyette bulunmak üzere kurulmuş siyasi bir teşekkül' olmasına rağmen, Türkiye ile özdeşleştirilerek bundan daha fazlası olduğuna dikkat çekilmesi onun ve liderinin *Ana Gösteren* konumunu vurgulamaktadır. Bu açıdan iktidar bloğunun *Ana Göstereni* Erdoğan'dır ve tüm blok ancak Erdoğan tarafından anlamlı bir bütün ifade edebilmektedir. Erdoğan'ın bu konumu kaybetmesi bütün bloğun dağılacağını göstermektedir. Bu söylemin dolaşıma 2015 sonrası giderek artan bir şekilde girmesi, AK Parti'nin ve Erdoğan'ın hegemonik krizinin başlaması ve derinleşmesi ile doğru orantılıdır. Çünkü bu dönem öncesinde Erdoğan, toplumsal alanda kendi tabanı ile 'Fallus' halinde, kendi içinde bütünlüğü deneyimlemektedir. Bu durumda, Erdoğan'ın söylemi ile eşdeğerliğin söylemi arasında mesafe olmadığından *keyif/jouissance* sürmektedir ve toplumsal alanda böyle bir vurgunun yapılmasına gerek duyulmamıştır.

İkincisi husus ise *Altılı Masanın* kendisini bizzat bütün toplumsal sorunların nedeni olarak gördüğü başat çelişkinin çözümü olarak formüle etmesidir. Bu başat çelişki, Erdoğan iktidarı ve 'onun' sistemi olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olmakla beraber, *Altılı Masa* bu sisteme alternatif sunmak, bunu da bizzat kendi bünyesinde işlediğini göstermeye çalışmaktadır. Bu bağlamda *Altılı Masa* 'tek adam rejimi' olarak nitelendirdiği Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin karşısına, ortak aklı temsil etme iddiası ile çıkmaktadır. Bu açıdan *Altılı Masanın* bünyesinde farklı partilerin aynı zamanda kendi tikel kimlikleri ile bulunması

⁸ <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/ekrem-imamoglundan-cumhurbaskani-adayligi-sorusuna-yanit-1928870>

⁹ <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/mansur-yavastan-umit-ozdag-aciklamasi-beni-rahatsiz-etti-1925760>

¹⁰ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-hedef-icisleri-bakani-degil-turkiyedir-583644.html>

sembolik olarak önemlidir. Böylece genel iradenin, iktidar bloğundan ziyade *Altılı Masa*da tecelli ettiğine yönelik bir göndermede bulunmaktadır. Böylece *Altılı Masa* kapsayıcı ve kuşatıcı bir nitelik kazanmaktadır.

Bu üstteki iki hususun sonucu olarak *Altılı Masanın* ‘Güçlendirilmiş Parlamenter Sisteme Geçiş Mutabakat Metni’ adı altında üzerinde anlaşılan ilke ve hedefleri kamuoyuna sunarak, *Ana Gösteren* olarak tüm alanlarda oyunun kurallarını yeniden düzenleme iddiasında bulunmasıdır. Bourdieu’nün oyun benzetmesinden yola çıkacak olursak, oyun ancak belli kurallar eşliğinde oynanabilir ve sürdürülebilir olduğundan, hegemonik kriz kuralların kaybolması ve oyunun anlamını kaybetmesine tekabül etmektedir. *Altılı Masa* böylelikle tüm iktidar alanlarına yönelik olmakla beraber, öncelikle bürokrasi, hukuk ve siyaset alanında kurallar ilan ederek işe başlamaktadır. Böylece politik bir dille tüm alanlardaki aktörlere bir ‘düzen’ vaadi sunmaktadır. Ancak önemli olan asıl vurgunun, eski düzenden yeni düzene geçiş anlamında değil, düzensizlikten ‘düzen’e geçiş üzerinde odaklanmasıdır.

Bu hali ile eksik olan, muhalefetin tüm aktörlerinin üstünde konumlanan ve yeni bir sembolik güç ifade eden *Altılı Masanın* söylemini açığa vuracak olan birisidir. Bu birisinin *Ana Gösteren* olarak *Altılı Masa* dışında oluşturabileceği bir kimliği olamayacağından, üstlendiği rolün kelimenin tam anlamıyla bir elçilik olduğu söylenebilir. Bu elçinin isminin her geçen gün Kılıçdaroğlu’na doğru evirildiği görülmektedir. Bu açıdan, 2021 yılından itibaren Kılıçdaroğlu’nun bazı çıkışları ile gündemi belirlemeyi amaçladığı bunda da gittikçe başarılı olduğu söylenebilir. Bu duruma gerekçe olarak Kılıçdaroğlu’nun dillendirdiği iddialara veya sorduğu sorulara yönelik iktidar cephesinden cevap vermeye yönelik çabanın boyutu, hızı ve ciddiyeti gösterilebilir.

Ancak bu doğru bir iddia olmakla beraber yanlış bir şekilde gerekçelendirilmemelidir. Gerçekte olan Kılıçdaroğlu’nun gündemi belirlemesinden ziyade, seçmenin gündemine girmiş olmasıdır. Tıpkı adalet yürüyüşünde olduğu gibi, ‘128 milyar dolar nerede’ meselesi bu durumun en bariz örneklerinden birisidir. Konun kısaca şöyle özetlenebilir: CHP 2021 Mayıs itibari ile Merkez Bankası rezervleri hakkında bir kampanya başlattı. Kampanya sürecinde CHP il ve ilçe merkezlerinin binalarına ve bazı billboardlara ‘128 milyar dolar nerede’ yazılı pankartlar asılmaya başlandı. Ancak bu pankartların bazı il ve ilçelerde ya savcılık ya da valilik tarafından kaldırılmaya başlanması meselenin çok daha geniş bir medyada yer almasına ve kampanyanın mesajının daha fazla yayılmasına yol açmış oldu. Ayrıca, AK Parti 4 Mayıs 2021’ de sosyal medya hesabında ‘yarın saat 14:00’de diye bir paylaşımı dolaşıma sokarak 5 Mayıs’ta bir video paylaştı. ‘Yalan Üretim Merkezi CHP’ adlı animasyon filminde bir yalan propaganda makinası ve onun iddialarını sürekli tekrarlayan Kılıçdaroğlu yer almış ve videonun sonunda Kılıçdaroğlu makinanın ürettiği yalanlardan birisi olan ‘128 Milyar dolar nerede’ sorusuna takılı olarak sürekli bu

soruyu sorarak gösterilmiştir. Bu video AK Parti sosyal medya hesabından yayınlandıktan iki gün sonra 7 Mayıs tarihinde kaldırılmıştır.

Bir örnek olarak yaşanan gelişmelerin ve animasyon filminin gösterdiği şey toplumsal alanda öğelerin perspektifinde meydana gelen değişimdir. Böylelikle iktidarın muhalefete karşı yürüttüğü bir kampanya, muhalefetin propagandasına dönüşebilmekte ve onun mesajlarını iletmeye hizmet edebilmektedir. Uzun bir dönem ters yönlü olarak devam eden, AK Parti ve Erdoğan lehine işleyen bu durum, toplumsal alanda seçmenin algısında, doğal olarak kimliğinde meydana gelen bölünmenin bir tezahürü olarak görülebilir. Bu durum, her ne kadar tam tersi geçerli gibi algılsa da herhangi bir siyasi mesajda anlamın gerçekte sadece toplumsal öğelerin perspektifinde kurulabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

SONUÇ

Hegemonik hareketlerin en önemli özelliği anlam kurucu niteliğidir. Bu anlamda herhangi bir hegemonik hareketin oluşmasında farklı tikelleri kendi içinde anlamlı bir bütünlük haline getiren *Ana Gösterene* ihtiyaç vardır. *Ana Gösteren*, tüm tikellerin kendi kimliklerini oluşturmak için gerekli kuralları veren bir kaynak olmakla kendi başına boş bir gösterendir. Toplumsal alanda özne sembolik düzeyde dil dolayımı ile kurulduğundan, hegemonik mücadeleler farklı ‘ana gösterenler’ etrafında biçimlenen birer söylem mücadelesi olarak devam etmektedirler.

34

Ancak bu hegemonik söylemler kendi başlarına bir anlam ifade etmedikleri gibi toplumsal düzeni de inşa edemezler. Bu sadece toplumsal alanın her geçen gün artan sayıda yüzergezer öge tarafından işgal edilmesi sonucunda, toplumun kararsızlaştığı durumlarda söz konusu olur. Bu durumda asıl sorun ‘düzen’e indirgeneceğinden, asıl çözüm oyunun kurallarının konulması anlamında ‘hak’, ‘adalet’ ve ya ‘özgürlük’ gibi gösterenlerle ifade edilmeye başlanmaktadır. Böylelikle, tikel talepler ikincil bir konuma düşerken, toplumsal alanı sembolik bir boyutta yeniden anlamlandırarak bir *Ana Gösteren* asıl talep olarak ortaya çıkar.

Söz konusu durum hâkim iktidar bloğu içinde geçerlidir. İktidar bloğu, kurduğu sembolik dildeki *Ana Gösterenin*in güç kaybını toplumsal alandaki kararsızlaşmanın asıl nedeni olarak algılandığından, *Ana Gösterenin* savunulmasını en önemli mesele haline getirmektedir. Bu sebepten, iktidar bloğunun anlamsal bütünlüğünün bozulmasından genellikle ‘dışarı’ sorumlu tutularak, dış ve iç tehdit dilini güvenlik politikaları ile eklemleyen söylemler baskın hale gelir. Genel olarak 2015 sonrası dönemde, AK Parti’nin gittikçe artan dozda güvenlik endişelerini ön plana çıkarmasında söz konusu krizi aşma çabalarının etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle 2023 Cumhurbaşkanlığı

seçimlerine giderken tıpkı muhalefette olduğu gibi tikel taleplere yönelik söylemler geri plana çekilmektedir.

Bu açıdan, *Altılı Masanın* genel olarak, gelecek Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhalefetin toplumsal alanda kuracağı söylemsel dilin *Ana Göstereni* görevini üstlenmeyi amaçladığı görülmektedir. Bu nedenle, muhalefet partilerinden ve liderlerinden üstün bir konuma yerleştirilmektedir. Böylelikle Cumhurbaşkanlığı adaylığında güçlü bir isimden ziyade, daha büyük güç atfedilen bir kurumun ismi ön plana çıkmaktadır ve liderin isminin gücünden ziyade *Altılı Masanın* gücüne atıf yapılmaktadır. Böylelikle liderlik konusu bir anlamda geri plana itilerek kurumsallığın gücü ön plana çıkarılmaktadır.

Bu durum, muhalefet bloğunun toplumsal alanda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine karşı geliştirdiği ‘Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem’ tezi ile de yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu yolla muhalefet toplumsal alanda meydana gelen hoşnutsuzluğun sebebini Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine indirgeyerek, onun alternatifi olarak kendi sistemlerinin nasıl işleyeceği hususunda bir ön fragmanı gösterime sokmaktadır. Bu sayede *Altılı Masa* yeni bir kurucu meclis görevi üstlenerek, AK Parti’nin seçimleri kaybetmesi halinde herhangi bir *interregnum*¹¹ döneminin yaşanmayacağı konusunda garanti vermeye çalışmaktadır. Bu açıdan *Altılı Masanın* en önemli mesajı, bileşenlerini bir arada tutan güç imajıdır.

Sonuç olarak *Altılı Masanın* toplumsal alanda nasıl bir etki yaratacağı zamanla ortaya çıkacaktır, ancak kendisini ‘Türkiye Masası’ şeklinde çağırarak yeni bir sembolik çerçevenin kurucu unsuru olmaya aday olduğu açıktır. Bu açıdan lider temelinde bir popülist bir hegemonyadan ziyade, ‘ortak aklı’ temsil eden daha kurumsal bir popülist hegemonyayı amaçladığı söylenebilir. Bu açıdan tikel taleplere yönelik çözüm önerileri ve projelerden ziyade, mutabakat metinleri, temel ilkeler ve bir dizi hedeflerle seçmenin karşısına çıkmakta, toplumsal alanda liderin adının ikinci konuma itildiği yeni bir söylemi dolaşıma sokmaktadır. Bu durumda, Kılıçdaroğlu’nun Cumhurbaşkanı adaylığı da mümkün hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

Area Araştırma. (2022). *Türkiye Siyasi Gündem Araştırması Nisan 2022*.
<http://www.areaarastirma.com/files/turkiye-siyasi-gundem-arastirmasi-2022-nisan.pdf>. Erişim Tarihi: 07.05.2022.

¹¹ Fetret Devri, Ara Dönem. Bkz. <https://en.wikipedia.org/wiki/Interregnum>

- Calhoun, C. (2010). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.) *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi*. (77-130). İstanbul: İletişim Yayınları.
- CHP, DEVA, DP, GELECEK, İYİ Parti, Saadet. (2022). *Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem*. (28.02.2022). <https://im.haberturk.com/images/others/2022/03/02/A4.pdf> Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- Cumhuriyet. (2022). Mansur Yavaş'tan Ümit Özdağ Açıklaması: Beni Rahatsız Etti. (14.04.2022). <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/mansur-yavastan-umit-ozdag-aciklamasi-beni-rahatsiz-etti-1925760> Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Cumhuriyet. (2022). Ekrem İmamoğlu'ndan Cumhurbaşkanı Adaylığı Sorusuna Yanıt (23.04.2022). <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/ekrem-imamoglundan-cumhurbaskani-adayligi-sorusuna-yanit-1928870> Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Deutsche Welle. (2022). Altılı Masa Bildirisinin Anlamı Ne? Heyecan Yarattı mı? (30.05.2022) <https://www.dw.com/tr/alt%C4%B1%C4%B1-masa-bildirisinin-anlam%C4%B1-ne-heyecan-yaratt%C4%B1-m%C4%B1-a-61980269> Erişim Tarihi: 04.06.2022.
- İzmir, M. (2013). *Öznenin Diyalektiği, Hegel, Sartre ve Lacan*. Ankara, İmge Kitabevi.
- İzmir, M. (2021). Giriş. J. Lacan, *Psikanalizin Temel İlkeleri* (Çev. M. İzmir). (7-73). Ankara: Çolpan Kitap.
- Koselleck, R. (2012). *Kritik ve Kriz, Burjuva Dünyanın Patolojik Gelişimi Üzerine Bir Katkı*. (Çev. E. Yolsal-Murteza). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Laclau, E. (1994). Introduction. E. Laclau (Ed.) *The Making of Political Identities*. (1-10). London: Verso.
- Laclau, E. (2007). *On Populist Reason*. London: Verso.
- Laclau, E. (2015). Populism What's in a Name. E. Laclau, & D. Howarth (Ed.) *Ernesto Laclau Post- Marksizm, Populism and Critique*. (152-164). London: Routledge.
- Layder, D. (2010). *Sosyal Teoriye Giriş*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Küre Yayınları.
- Lefort, C. (1988). *Democracy and Political Theory*. (Trs. D. Macey). Cambridge: Polity Press.

- Mann, M. (2012). *İktidarın Tarihi: Başlangıcından MS 1760'a Kadar Toplumsal İktidarın Kaynakları*. (Çev. E. Saraçoğlu, S. Torlak, E. Kolay ve O. Sevimli). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Metropoll Araştırma. (2022). *Türkiye'nin Nabzı Mayıs 2022*. <https://www.metropoll.com.tr/arastirmalar/turkiyenin-nabzi-17> Erişim Tarihi: 03.06.2022.
- Miş, N. (2019). İyi Parti ve Millet İttifakının Geleceği. (06.10.2019) <https://www.setav.org/iyi-parti-ve-millet-ittifakinin-gelecegi/> Erişim Tarihi: 25.04.2022.
- Newman, S. (2014). *Bakunin'den Lacan'a Anti Otoriteryanizmin Çöküşü ve İktidarın Altüst Oluşu*. (Çev. K. Kızıltuğ). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tocqueville, Alexis De. (2021). *Eski Rejim ve Devrim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- TRT Haber (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Hedef İçişleri Bakanı Değil Türkiye'dir. (26.05.2021). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-hedef-icisleri-bakani-degil-turkiyedir-583644.html> Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Slattery, M. (2011). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev. Ü. Tatlıcan), Bursa: Sentez Yayınları.
- Swartz, D. (2013). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. (Çev. E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stavrakakis, Y. (1999). *Lacan and the Political*. New York: Routledge.
- Zencirkıran. M. (2015). *Sosyoloji*. Bursa: Dora Kitap.
- Žižek, S. (2019). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.

No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir / Idea: BK; Tasarım / Design: BK; Veri Toplama / Data Collecting: BK; Kaynak Tarama / Literatür Review: BK; Analiz ve Yorum / Analysis and Discussion: BK; Makalenin Yazımı / Writing: BK.

Politik Psikoloji Dergisi, Cilt: 2 Sayı: 1 Yıl: 2022

The Journal of Political Psychology, Volume: 2 Issue: 1 Year: 2022

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Politik Psikoloji Dergisi sorumlu değildir.

(!) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, The Journal of Political Psychology is not responsible.*